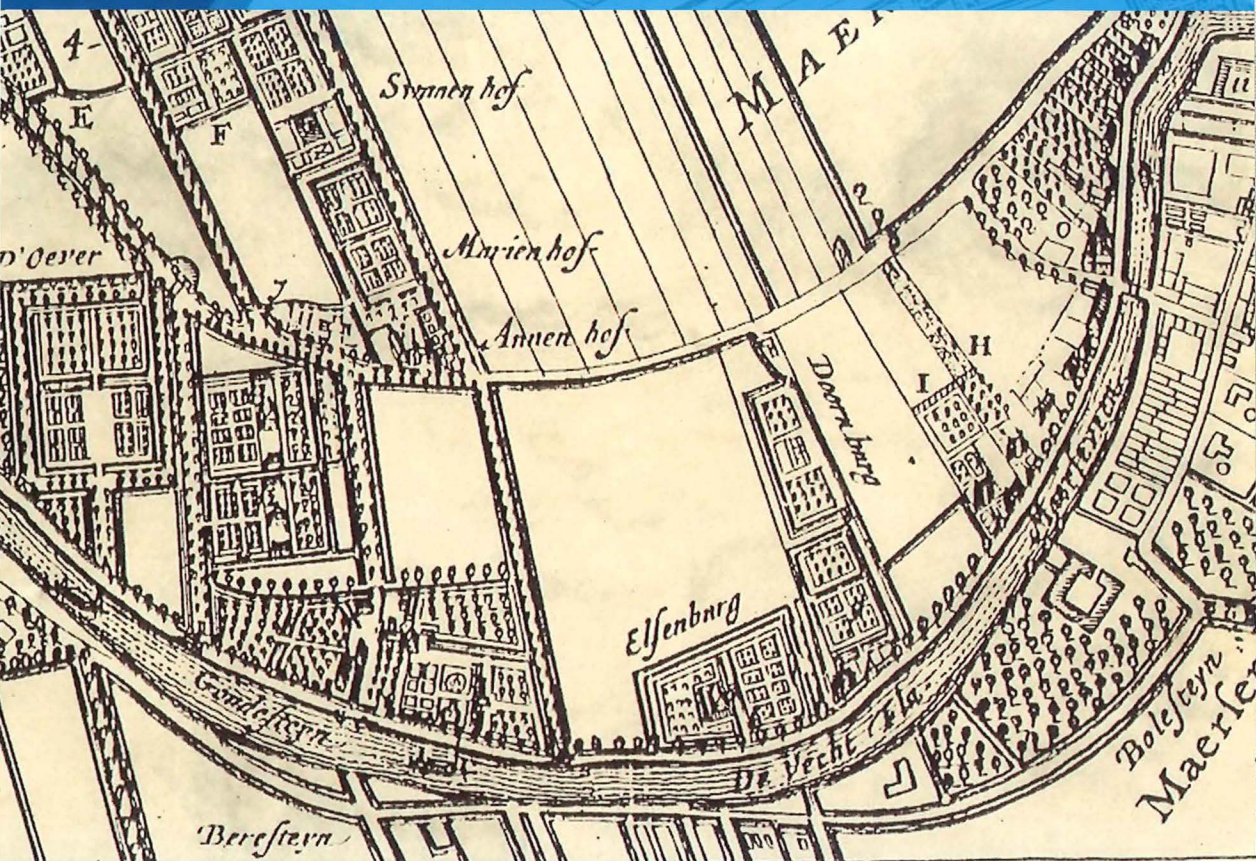

jaargang 44
nr. 3 - 2017

PERIODIEK

Historische Kring Maarssen

Met o.a.:

Willem van Leusden
en De Stijl

Maria Dommer

Hofdicht op
Elsenburg

Voor erkend scharrelveles

Slagerij
Dorresteyn
sinds 1882

Nassastraat 4
Tel. 0346 - 561219
Maarssen

RADIO - T.V.
ELECTR. HUISHOUDELIJK
+ VOORDEEL + VAKMANSCHAP
+ KWIEKE SERVICE

radio en t.v. speciaalzaak

elektron
Nassastraat 9-11,
3601 BA Maarssen
telefoon: 0346-562081

Bij ons is iedereen welkom
waar de fiets ook vandaan komt.

Nassastraat 99, Maarssen
Telefoon: 0346-760760

info@honigtweewielerspecialist.nl
www.honigtweewielerspecialist.nl

f VOLG ONS OP FACEBOOK
WWW.FACEBOOK.COM/HONIGTWEEWIELERSPECIALIST

VAN VREDENDAAL & ZN

aannemersbedrijf restauratiewerken

anno 1911

Harmonieweg 1 3603 BN Maarssen

info@vanvredendaalenzn.nl 0346 561356
www.vanvredendaalenzn.nl 06 12 961 465

Opgericht op 11 september 1972, opgenomen in het verenigingenregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en Omstreken onder nummer 301763120000.

Voor informatie en contact met HKM:

Website www.historischekringmaarsssen.nl
e-mail: secretaris@historischekringmaarsssen.nl

Bestuur:

Michel van Schaik, voorzitter
Ron Moers, vicevoorzitter
Arie van Ginkel, secretaris
Postbus 90, 3600 AB Maarssen, tel.: 0346-564168, e-mail: secretaris@historischekringmaarsssen.nl
Ronald van Tongeren, penningmeester
Tineke Barneveld, Hans van Bommel, Henk Blaauw, Bert de Ruiter, Jan Simonis, Ria Tijhuis.

Leden van verdienste:

drs. W. Smits (10-02-1994), mevr. A.P. van Haaften (26-02-2015), mevr. R. Tijhuis (10-03-2016)

Ereleden:

Mevr. G.M. Willekes-van Putten (24-02-2000), J.H. Sagel (22-02-2001), B. de Ruiter (21-02-2002), Mevr. M.C. Hatzmann-Scheltma (23-02-2006), B. Visschedijk (26-02-2009), Mevr. A. Wolters-Dekkers (03-03-2011), A. de Zwart (03-03-2011), H. Blaauw (06-03-2014)

Redactie Periodiek:

Jan Simonis (voorzitter), Arjan van Weele (secretaris), Piet Gentenaar, Nelleke Hendrikse, Bert de Ruiter, Ria Tijhuis. Kopij zenden aan: Bert de Ruiter, Nic. Maesstraat 6, 3601 DR Maarssen, tel.: 0346-563599, e-mail: bestuur3@historischekringmaarsssen.nl (ook verkoop losse nummers).

Lidmaatschap:

Het lidmaatschap kost € 14 per jaar. Opzeggen kan alleen vóór het einde van het kalenderjaar. Voor meer informatie en aanmelden als lid van de Kring zie de website of neem contact op met Ronald van Tongeren, Wilhelminaweg 1a, 3603 CR Maarssen, tel.: 0346-556696, e-mail: penningmeester@historischekringmaarsssen.nl. Eventuele stortingen op ons rekeningnummer NL93INGB0002907376 t.n.v. Penningmeester HKM.

Vormgeving en productie:

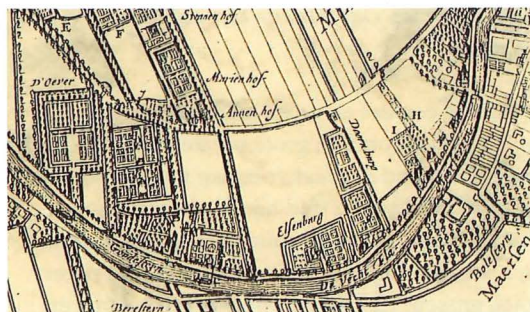
Topic Creatieve Communicatie, Wierden

Colofon en Inhoud	83
In memoriam Arie de Zwart (1934-2017)	84
Kringnieuws	85
Open Monumentendag	86
Willem van Leusden als vertegenwoordiger van de Stijl	87
Opening Zoddenpad	92
1964 De eerste complete zelfbediening in Maarssen!	93
Maria Dommer, het Liefdegesticht Endelhoven en de Maria Dommer Stichting Deel 1	96
Een prent van Willem van Leusden	101
De wandeling van De Pijper in 1916, een terugblik Deel 1	102
Elsenburg, de verdwenen buitenplaats Deel 3	104
Herinneringen aan... Deel 4	113
Grafplaten uit de Vecht	114
Uit de Oude Schoendoos Deel 71	117

OP DE COVER

PERIODIEK

Een uitsnede van een kaart uit 1660 van "Een klein gedeelte van de Heerlijckheit van MAERSEVEEN"

IN MEMORIAM ARIE DE ZWART

(1934-2017)

De Historische Kring Maarssen verliest met het overlijden van Arie de Zwart een geliefd, humaan en inspirerend mens. Het overlijden kwam weliswaar niet onverwacht, maar was toch een grote schok voor de Kring.

In ons Periodiek van mei dit jaar staat een interview met Arie waarin zijn passie en betrokkenheid duidelijk naar voren komen. Meer dan veertig jaar heeft hij zich met grote toewijding ingezet voor het in ere houden van het historische erfgoed van Maarssen. De 120 artikelen van zijn hand zijn ter gelegenheid van zijn 80e verjaardag gebundeld in een prachtig boekwerk 'De Verzamelde Werken van Arie de Zwart'. Dit is een bijzondere nalatenschap die de herinneringen meer dan levend houden.

Ruim een jaar geleden sprak hij mij aan en hij uitte zijn grote zorg. Er moest een nieuwe voorzitter komen voor de Historische Kring. Hij zei er direct bij: "Mijn krachten nemen af maar mijn vriendenclub laat ik niet eerder in de steek"! Dit typeert hem helemaal. Ook ons bezoek aan hem in het verzorgingshuis 'Overdorp' in Kockengen mogen we best heel bijzonder noemen en blijft in ons geheugen gegrift. Zelfs toen hij sterk verzwakt was, vroeg hij ons nog om historische leesbladen. Hij ging recht tegenover ons zitten en we deelden samen vroegere tijden én zoals het vrienden betaamt, was er over en weer heel veel persoonlijke interesse. Dat was een bijzonder en intiem moment.

Arie was een lief en warm mens en stond bij velen bekend om zijn grote parate kennis. Ook was hij iemand die veel vrienden maakte binnen onze Kring. In 1976 trad hij toe tot het bestuur en dat betekent dat hij ruim veertig jaar bestuurder was. We zullen zijn kennis en wijsheid zeker gaan missen! Er kwamen bij ons vele warme en persoonlijke reacties binnen na het bericht van het overlijden. Inderdaad, een geliefd, humaan

én inspirerend mens is van ons heengegaan en we zullen hem enorm missen. Wij kunnen slechts dankbaar zijn voor alle mooie jaren met elkaar. Wij wensen zijn gezin en familie veel sterkte met dit grote verlies. Een troost mag hopelijk zijn dat Arie zal voortleven in de herinnering van velen!

Michel van Schaik,
voorzitter HKM

Kringnieuws

Het overnemen van artikelen zonder toestemming van de redactie is verboden. De inhoud van de artikelen is voor de verantwoording van de auteur. U kunt kopij voor het volgende nummer inleveren vóór 1 oktober 2017.

Excursie naar Woudrichem en Slot Loevestein

Zaterdag 13 mei vertrok een touringcar vol HKM-leden voor de jaarlijkse excursie. Het doel was om het vestingstadje Woudrichem te bekijken en 's middags Slot Loevestein te bezoeken. De dag begon in Woudrichem met koffie en taart in de Pannenkoekenboot. Daarna bekeken we onder leiding van drie deskundige stadsgidsen het stadje aan de Maas. We hoorden over de visserij op zalm, over Jacoba van Beieren, we bekeken de stadspoort en we zagen prachtige oude gevels en de Martinuskerk. Ook in dit stadje waren er struikelstenen aangebracht in het plaveisel als herinnering aan de in de oorlog weggevoerde Joden. Slot Loevestein is een imposant kasteel, gesticht door Dirk van Loef rond 1320. Het Slot heeft vooral als staatsgevangenis dienst gedaan. De bekendste gevangene was natuurlijk de schrijver en rechtsgeleerde Hugo de Groot (1583-1645). Dankzij het plan van zijn slimme vrouw Maria wist hij in 1621 te ontsnappen uit het Slot door zich te verbergen in een boekenkist. Hij werd het water over gesmokkeld naar Gorkum en vluchtte via Antwerpen naar Frankrijk waar hij enkele belangrijke wetenschappelijke werken schreef. Bij het Slot ligt ook een fort, onderdeel van de Hollandse Waterlinie. We konden ook soldatenhuisjes

bekijken uit de tijd van de Eerste Wereldoorlog. Mede dankzij het lekkere zonnetje verliep de dag van de excursie heel goed en de sfeer was gezellig en amicaal.

Programma HKM Najaar 2017

De Kring is bij de volgende evenementen aanwezig: Zaterdag 9 september 2017: Open Monumentendag. Zaterdag 4 november 2017: Vrijwilligersdag Bisonspoor.

Data van lezingen om in uw agenda te reserveren

Donderdag 5 oktober 2017: De Nachtwacht en Rembrandts leven en werk in de zeventiende eeuw door Jacques Hendriks.

Donderdag 16 november 2017: Industrieel Erfgoed (omgeving Maarssen) door Dr. Erik Nijhof.

Donderdag 11 januari 2018: Vier eeuwen tafelcultuur door Jet Pijzel.

Donderdag 8 maart 2018: Jaarvergadering (programma na de pauze volgt nog).

Donderdag 19 april 2018: Maarssen op de kaart en vanuit de lucht door Hans van Bommel.

Alle lezingen vinden plaats in de Open Hof en beginnen om 20.00 uur.

Schenkingen

Van Gerrit Westerik, zoon van Henk Westerik, ontvingen we een serie periodieken, prachtige boeken en een mooi fotoalbum.

Van Jaap Dirks, zoon van de heer P.W. Dirks, ontvingen we wederom mooi materiaal over de wandelsportvereniging De VechtkanTERS.

Van Theo Betten ontvingen we twee fotoalbums die betrekking hebben op de Zachte Zeepfabriek

Maarssen aan de Westkanaaldijk en de bouw van de fabriek aan de Maarssenbroeksedijk.

Van de provincie Utrecht kregen we oude afbeeldingen van Fort Maarsseveen.

Van Bas Wiegeraad ontvingen we diverse boeken, krantenknipsels en een plakboek.

Alle gevers hartelijk dank. ●

De deelnemers aan de excursie van de HKM. Foto Ronald van Tongeren.

Open Monumentendag op 9 september 2017

De volgende monumenten zijn gratis te bezoeken van 11.00 tot 16.00 uur, tenzij anders aangegeven.

In Maarssen

Boerderij Oostwaard, Oostwaard 8. Te zien is een voedselbos met verschillende gewassen. Ook is er film en een rondleiding.

Vechstreekmuseum, Diependaalsedijk 19b. Er is onder andere een knapzakroute voor kinderen door het dorp waarbij zij op bepaalde adressen een gratis versnapering krijgen ter vulling van de knapzak.

Goudestein, Diependaalsedijk 19. Rondleidingen en lezing over Goudestein; toneel door Maarsen'32 en achttiende-eeuwse muziek door het ensemble Clamore.

Heilig Hart Kerk, Breedstraat 3. Men kan de kerk bezichtigen en de toren in om het carillon te bekijken. De beiaardier zal uitleg geven.

Dorpskerk, Kerkweg 19. Rondleidingen met aandacht voor de rouwborden en de herenbanken. Het Meere-orgel wordt bespeeld. Er is een speurtocht voor kinderen.

Zaalkerkje van de Gereformeerde Gemeente, Kerkweg 14. Bezichtiging van de kerk en nader bekend te maken exposities.

Oude gemaal Bethunepolder, Machinekade 19. Het gemaal is te bezichtigen. Voorts is er een foto-opstelling over de restauratie van het bruggetje op de kruising van het Zandpad en de Machinekade.

Fort Maarsseveen, Herenweg 3. Er is bijzondere aandacht voor de 'verboden kringen' rond het fort. Deze 'kringen' bepaalden namelijk wat er waar en wel en niet gebouwd mocht worden rond de forten.

In Oud-Zuilen

Slot Zuylen, Toernooiveld 1. Open museumcafé en museumwinkel. De tuin is vrij te bezichtigen. Elk half uur (11.30 - 16.00 uur) is er een rondleiding door het slot.

Slotkapel Oud-Zuilen, Dorpsstraat 10. De kerk is te bezichtigen van 13.00-16.00 uur.

Begraafplaats Oud-Zuilen, Groeneweg. U vindt daar de familiegraven van de familie Van Tuyll van Serooskerken. Ook Professor Donders, oprichter van het Ooglijdersgasthuis, ligt er begraven en vele bekende Zuilense families.

Boerderij Willemshoeve, Groeneweg 2. De huidige veehouder is Kees van der Vaart, een jonge boer met prachtige koeien en wat hobbyschappen. U bent hartelijk welkom.

Poldermolen Westbroek, Nedereindsevaart 3. Zaterdag 9 en zondag 10 september geven de molenaars rondleidingen van 10.00-17.00 uur.

In Tienhoven

Boerderij Familie Van der Linden, Griendweg 1. U wordt rondgeleid op dit biologisch melkveebedrijf in de Bethunepolder.

Molen De Trouwe Wachter en stuwsluis, Dwarsdijk 12. Molen en gerestaureerde sluis zijn te bezoeken.

Protestantse Kerk van Tienhoven, Laan van Niftarlake 62. Er wordt uitleg gegeven over de historie van het gebouw en het interieur.

Boerderij en Streekmuseum Vredegoed, Heuvelaan 7, Oud-Maarsseveen/Tienhoven. Museum en woonhuis met Jugendstilelementen van de eigenaar zijn te bezichtigen.

Schaatsmuseum, Laan van Niftarlake 49. U krijgt een beeld van de geschiedenis van het schaatsen door middel van foto's en een grote verzameling schaatsen, zowel historisch als modern.

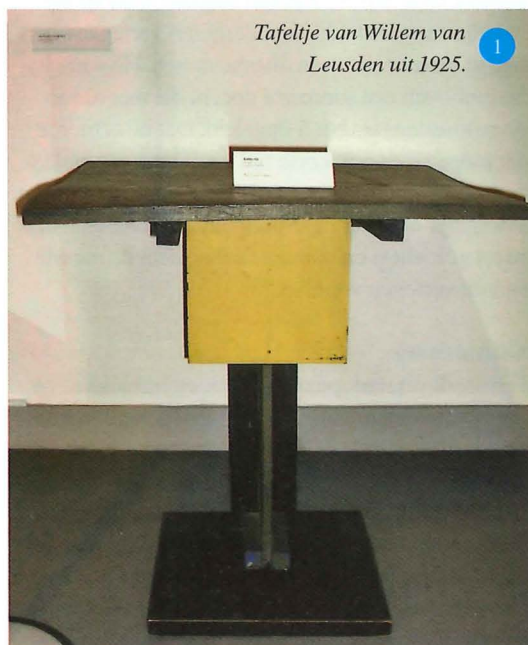
Dorpswinkel Kastanjehoeve, Looydijk 18, Oud-Maarsseveen. U krijgt uitleg over de geschiedenis van de hoeve. Verkoop in de dorpswinkel van streek- en ambachtelijke producten.

Afsluiting van de dag en uitreiking Bronzen Troffel in Boom en Bosch te Breukelen. Iedereen welkom!

Willem van Leusden als vertegenwoordiger van De Stijl

Auteur: Jaap Versteegh

Afgelopen maart liepen mijn vrouw Joke van Veen en ik over The European Fine Art Fair in Maastricht, beter bekend als de TEFAF. Plotseling hield zij stil en wees mij op een tafeltje dat tentoongesteld stond in de stand van Galerie Ulrich Fiedler uit Berlijn. Ogenschijnlijk was het een ontwerp van Gerrit Rietveld, maar mijn vrouw herkende het direct: het was een tafeltje van Willem van Leusden (zie afbeelding 1). In 2007 had zij samen met Hans van Bommel en Jaap Kottman voor het Museum Maarssen, thans het Vechstreekmuseum, een tentoonstelling over het werk van Willem van Leusden samengesteld. Voor deze tentoonstelling met als titel 'Willem van Leusden, zoektocht van een veelzijdig kunstenaar', had zij een aantal bijzondere bruiklenen geregeld, waaronder dit tafeltje dat destijds in het bezit was van een particuliere verzamelaar uit Utrecht. Van Willem van Leusden (1886-1974), geboren en getogen in Utrecht

Tafeltje van Willem van Leusden uit 1925.

1

Willem van Leusden, Schilderij '1907-1947' uit 1947.
Olieverf op doek, Vechstreekmuseum in Maarssen.

2

maar vanaf zijn 23e jaar tot aan zijn dood woonachtig in Maarssen, is bekend dat hij in verschillende technieken en stijlen werkte. Hij was een uitmuntend graficus die experimenten heeft uitgevoerd in de stijl van de zeventiende-eeuwse graficus Hercules Seghers. Ook was hij een begaafd schilder die met zijn surrealistische schilderijen is vertegenwoordigd in de collecties van diverse musea. Hij was daarenboven een succesvol docent die meerdere jonge kunstenaars heeft opgeleid. Dat hij echter in zijn jonge jaren ook korte tijd heeft gewerkt in de stijl van De Stijl, is minder algemeen bekend. En dat terwijl zijn werk uit deze periode internationaal het meest gezocht is en in financieel opzicht de meeste waarde vertegenwoordigt.¹⁾

Abstrahering

Zijn sterk uiteenlopende artistieke ontwikkeling heeft Willem van Leusden vastgelegd in het schilderij getiteld '1907-1947'; een groot werk (70 x 100 cm) uit het bezit van literair uitgever Laurens van Krevelen. Dit schilderij hebben Joke van Veen en Hans van Bommel in 2007 in langdurige bruikleen kunnen krijgen voor Museum Maarssen (zie afbeelding 2 op de vorige pagina). Het is een sleutelwerk in het oeuvre van de schilder en kan worden gezien als een samenvatting van een tiental schilderijen die Van Leusden tussen 1907 en 1947 heeft gemaakt. Het begint linksboven met een klein portret van de kunstenaar als jonge man, geplaatst in een realistische weergave van de Domkerk te Utrecht. Dan loopt het via een gestileerde voorstelling van bomen en wajangpoppen, een constructivistische compositie van cilinders en een surrealistisch portret van een vrouw achter een raam, gebaseerd op het schilderij 'L'échec' uit 1934, uiteindelijk naar een zelfportret van de oudere schilder rechtsonder. Om de invloed van De Stijl op het werk van Van Leusden vast te kunnen stellen, is het interessant om vooral het midden-deel van dit schilderij nader te bekijken. De eerste tekenen van abstrahering in zijn werk zijn te zien in de gestileerde bomen links van het midden. Hier heeft de schilder de golvende, vloeiende lijnen en vlakken bewust strak begrensd om zo te vermijden dat de kleuren op de grens van de vlakken morsig in elkaar overliepen. Deze werkwijze laat de invloed zien

van het 'cloisonnisme', dat gekenmerkt wordt door monochrome kleurvlakken met heldere contouren. Cloisonnistische schilderijen hebben hierdoor een platte, tweedimensionale uitstraling. De benaming is afgeleid van 'email cloisonné', een decoratietechniek die veel bij vazen werd gebruikt. Een vergelijkbare, gestileerde manier van schilderen is te vinden in het werk van de schilder Han Bayens (1876-1945) die na 1926 in Breukelen kwam wonen. Hij liet daar een houten atelierwoning bouwen bij het Tienhovens Kanaal, thans Nieuweweg 3.²⁾ Van Leusden hanteerde deze schildertrant echter al tien jaar eerder, wat het onwaarschijnlijk maakt dat hier sprake was van beïnvloeding. Het ligt meer voor de hand dat Van Leusden deze modernistische schilderwijze leerde kennen via Conrad Kickert en de Franse schilder Henri Le Fauconnier, die beiden een belangrijke rol speelden in de verspreiding van het kubisme in Nederland.

Kubisme

Onder de bomen zijn twee wajangpoppen te zien. In 1920 maakte de schilder met houtschool een serie wajang-tekeningen.³⁾ Hieruit spreekt een invloed van het kubisme, die Hans Redeker omschreef als '*een uiterlijke oplossing in een ritmiek van modellerende vlakjes (...)*'.⁴⁾ Deze ritmiek komt voort uit een afwisseling van horizontale, verticale en diagonale lijnen, waarbij gebruik is gemaakt van een verschuivend licht-donker effect. Een dergelijke werkwijze paste binnen de opvatting van het kubisme, zoals dat in 1909 in Parijs furore maakte. Deze nieuwe schilderstijl werd in Nederland geïntroduceerd door bovengenoemde Conrad Kickert (1882-1965).⁵⁾ In 1910 leerde hij in Parijs Henri le Fauconnier kennen, die samen met Picasso en Braque, betrokken was geweest bij de ontwikkeling van het kubisme. Le Fauconnier werd gezien als de leider van de groep kubisten van Montparnasse, die verder bestond uit Léger, Delaunay en Archipenko. Hun werk werd voor het eerst geëxposeerd in Nederland door de Moderne Kunstkring, opgericht door Conrad Kickert met als doel '*de Hollandse kunst wakker te schudden*'. De Moderne Kunstkring organiseerde in 1911, 1912 en 1913 enkele spraakmakende tentoonstellingen in het Stedelijk

Museum in Amsterdam. In Utrecht was ondertussen door Etha Fles een vergelijkbare vereniging opgericht, genaamd 'Voor de Kunst' (1895-1938), die de aandacht wilde vestigen op de nieuwste ontwikkelingen in de kunst. In 1916 opende deze vereniging haar zalen aan de Utrechtse Nobelstraat voor de schilderijen van de Moderne Kunstkring. Deze tentoonstelling van Franse kubisten in Utrecht zal zeker door de jonge Willem van Leusden bezocht zijn.

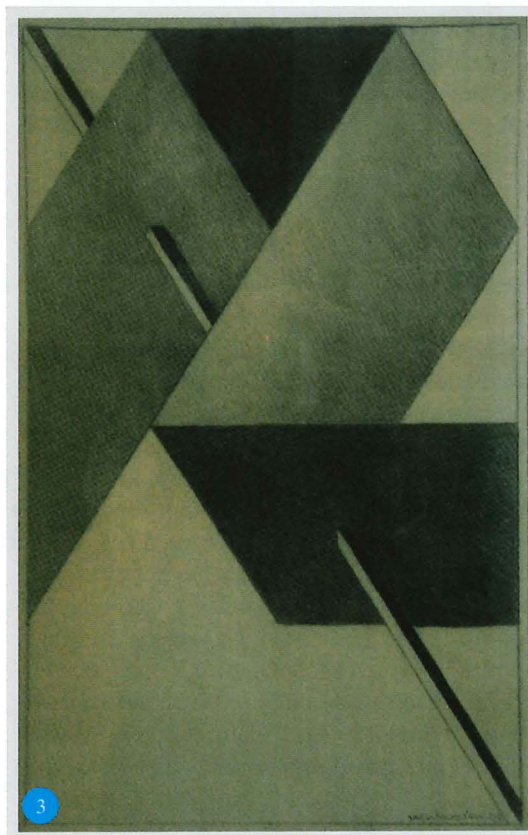
Constructivisme

Rechts van de wajangpoppen is een compositie van cilindrische vormen te zien die naar boven toe lijkt te veranderen in een menselijke figuur. Deze figuur is een verwijzing naar een serie studies van danseressen die Van Leusden maakte circa 1926/1927. Deze geabstraheerde figuurstudies vertonen een sterke overeenkomst met de kunst van het constructivisme, in het bijzonder met het werk van de kunstenaar El Lissitzky (1890 -1941). Deze Russische schilder, graficus, architect, typograaf en fotograaf was een van de toonaangevende kunstenaars in de Russische avant-garde in het begin van de twintigste eeuw. Zijn werk heeft grote invloed gehad op het constructivisme, Bauhaus en De Stijl. Lissitzky was een communist en zou de nodige propaganda voor het Sovjetregime maken. In 1921 vertrok hij uit Rusland en werd cultureel attaché in Berlijn. Hier moest hij de contacten leggen tussen de Russische en Duitse kunstenaars. Hij werkte als schrijver en ontwerper voor internationale tijdschriften en hielp de avant-garde aan bekendheid middels tentoonstellingen in galerieën. In Berlijn ontmoette hij vele kunstenaars, onder meer Kurt Schwitters en de Nederlanders Mart Stam en Theo van Doesburg. Met Schwitters en Van Doesburg werkte hij aan het idee van een internationale kunstenaarsbeweging volgens de richtlijnen van het constructivisme. Via Van Doesburg kwam de brug tot stand met De Stijl.

Rietveld & De Stijl

De Nederlandse kunstbeweging De Stijl werd in 1917 in Leiden opgericht. De belangrijkste leden waren Theo van Doesburg, Piet Mondriaan, Bart van der Leek en Gerrit Rietveld. Hun kunst

wordt gekenmerkt door het gebruik van primaire kleuren, gecombineerd met zwart, wit en grijs en het gebruik van rechte lijnen. De leden van De Stijl zochten naar een pure representatie van de werkelijkheid om zodoende een universele stijl te scheppen. Om hun ideeën te kunnen verspreiden gaven zij onder dezelfde naam een tijdschrift uit. Alhoewel Van Leusden nooit officieel lid is geweest van De Stijl, was hij er onder meer via zijn Utrechtse vriend Rietveld (1888-1964) wel nauw bij betrokken. In het tijdschrift *De Stijl* zijn diverse afbeeldingen van zijn constructivistische tekeningen opgenomen (zie afbeelding 3). Uit een ontwerp voor een wandschildering in de ingangshal van een dansschool te Zeist uit 1920 blijkt eveneens dat Willem van Leusden geboeid was door de geometrische vormtaal van De Stijl.

Willem van Leusden. *Constructivistische Compositie* uit 1929. Potloodtekening, 51,5 x 33 cm.

Rietveld en Van Leusden leerden elkaar kennen via het tekenclubje dat Van Leusden destijds in Utrecht organiseerde om samen met enkele jonge kunstenaars model te tekenen. In de Domstad beleefde het Schilderkunstig Genootschap Kunstliefde rond 1918 zijn zoveelste crisis met als gevolg dat de traditionele modeltekenavonden niet langer werden gehouden. Ter vervanging organiseerde Willem van Leusden zelf in een Utrechts schoolgebouw eenmaal in de week een avond modeltekenen. Hier werd, behalve door Gerrit Rietveld die van oorsprong werkzaam was als meubelmaker, ook aan deelgenomen door de graficus Dick van Luijn (1896-1981), de schilder Douwe van der Zweep (1890-1975), de tekenaar Jan van Kleef (1901-1986) en de beeldhouwers Jo (1897-1972) en Steph Uiterwaal (1889-1960). Dit tekenclubje is al diverse malen onderwerp geweest van nader onderzoek. Het heeft een bescheiden rol gespeeld in de ontwikkeling van de moderne kunst in Nederland, niet alleen omdat in dit gezelschap op een relatief vroeg tijdstip werd geëxperimenteerd met het constructivisme, maar ook gediscussieerd werd over de nieuwe kunststromingen waarbij Rietveld en Van Leusden betrokken waren.⁶⁾ En dat ging verder dan wat op het schilderij '1907-1947' te zien is.

Meubelontwerpen

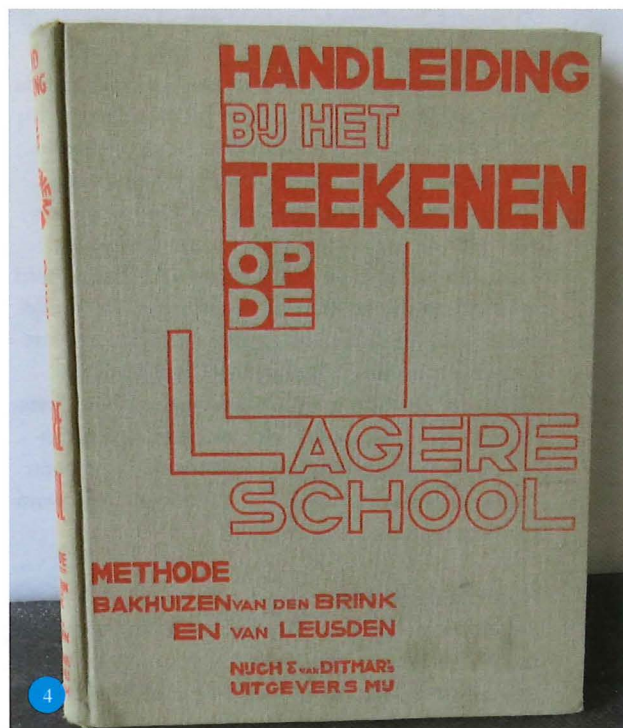
In de volgende jaren groeide het contact tussen Van Leusden en Rietveld uit tot een hechte vriendschap en begon Van Leusden ook belangstelling te krijgen voor het ontwerpen van meubels. Hij hielp Rietveld aan de opdracht om het complete interieur van de spreekkamer van Dr. A.M. Hartog, evenals Van Leusden woonachtig in Maarssen, te renoveren. Het kleurgebruik van het interieurontwerp met zwart, grijs en citroengeel werd door Van Leusden bepaald.⁷⁾ Geïnspireerd door de ruimtelijke mogelijkheden die De Stijl bood, ging hij in 1924 ook zijn eigen woonkamer in zijn woning Mariënhof aan de Diependaalsedijk inrichten met rode, blauwe en gele Stijlelementen en met meubels die hij, al dan niet samen

met Rietveld, ontwierp. De uitvoering van deze meubels vond plaats in de werkplaats van Rietveld. Onder deze meubelontwerpen bevonden zich een kaptafel met spiegel, een muziekkastje, een pianokrukje, twee donkerbruine fauteuils en een drietal tafeltjes. Het was één van deze tafeltjes die in 2007 op de Van Leusdententoonstelling in Museum Maarssen te zien was. De invloed van De Stijl is echter in nog meer aspecten van zijn kunstenaarschap terug te vinden.

Tekenmethode

Als kunsthistoricus en voormalig tekenleraar ben ik altijd gefascineerd door de wijze waarop in het tekenonderwijs kunsthistorische ontwikkelingen zijn terug te vinden en Willem van Leusden was, behalve een uitvoerend kunstenaar, een bevlogen tekendocent. Het is dan ook geen toeval dat zijn artistieke overtuiging ook terug te vinden is in zijn vernieuwende tekenmethode die hij rond 1920 ontwikkelde.

Het tekenonderwijs stond in het begin van de twintigste eeuw nog sterk onder invloed van de

Voorblad van het lesboek voor tekenen op de Lagere School uit 1927.

Reformbeweging. Rond 1900 ontstonden er in de Verenigde Staten, Engeland, Duitsland en Zweden nieuwe denkbeelden over de psychologische ontwikkeling van kinderen en hoe zij zich naar hun eigen, kinderlijke aard ontplooiën. Juist het onderwijs, óók dat in het tekenen, diende zich op deze natuurlijke kinderlijke ontwikkeling te richten. *Vom Kinde aus!* luidde het parool van de Reformbeweging, maar zoals zo vaak bij de invoering van nieuwe methoden in het onderwijs stuitte men ook hier op weerstand. In dit geval waren het vooral de gediplomeerde tekenonderwijzers die meenden dat de leraren op de lagere school onvoldoende waren geschoold om de leerlingen naar behoren te kunnen begeleiden in het tekenonderwijs. Om die reden ontwierp Willem van Leusden een aantal schoolplaten, rond 1920 uitgegeven door Nijgh & Van Ditmar, die als voorbeeld konden dienen bij de tekenles op school.⁸⁾ Deze schoolplaten gaven duidelijk blijk van zijn voorkeur voor de beeldtaal van De Stijl, een voorkeur die kennelijk door meerderen gedeeld werd want in 1927 verschenen zijn geome-

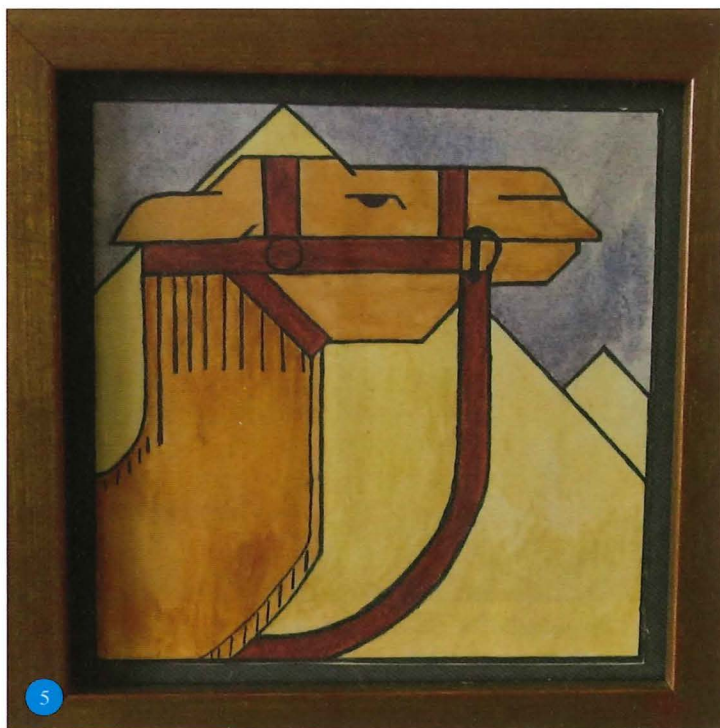
trische tekenvoorbeelden zelfs in een lesboek getiteld *'Handleiding bij het Teekenen op de Lagere School'*, geschreven in samenwerking met Clasca Bakhuizen van den Brink (zie afbeelding 4). Er zitten voorbeelden tussen van de wijze waarop je een zeilboot of een koe of ongeacht welk dier kan tekenen. Ik heb ooit een tekening van Willem van Leusden kunnen kopen waarin hij volgens deze methode een kameel heeft getekend; het lijkt wel een tekening van Bart van der Leek (zie afbeelding 5).

Conclusie

Het is opvallend op hoeveel terreinen binnen de beeldende kunst Willem van Leusden actief is geweest en bovendien een stimulerende rol heeft gespeeld. Waarom heeft hij dan geen plaats op de Olympus gekregen tussen andere goden als Piet Mondriaan, Theo van Doesburg en Gerrit Rietveld?

Dat heeft te maken met originaliteit. Vanuit de sociaal-maatschappelijke context waarbinnen al het menselijk handelen plaatsvindt, wordt de

originaliteit van de mens op ieder moment beperkt, dan wel gestuurd door een tijdgeest. Van Leusden was een man die de wereld meer intellectueel dan emotioneel benaderde. Zijn schilderen kwam eerder voort uit een weloverwogen overtuiging, dan uit een innerlijke noodzaak. Vanuit zijn grote belangstelling voor de beeldende kunst werd hij geboeid door diverse stromingen en stijlen en verwerkte deze vaak reeds in een zeer vroeg stadium op een zeer originele wijze in zijn oeuvre. Gezien zijn verstandelijke aard is het begrijpelijk dat met name de ontwikkeling van

Geometrische tekening van een kameel. Voorbeeld van de door Willem van Leusden ontwikkelde nieuwe tekenmethode.

de geometrische abstractie hem sterk aansprak. Deze ontwikkeling had echter een uitgesproken ideologische grondslag. De kunstenaars die in de jaren twintig van de vorige eeuw geïnspireerd door vernieuwende technologische en wetenschappelijke ontwikkelingen naar een nieuwe, revolutionaire beeldtaal zochten, deden dit niet om daarmee de bestaande, zichtbare werkelijkheid na te bootsen, maar om een nieuwe, utopische werkelijkheid te verbeelden. Met name in Rusland zetten kunstenaars deze nieuwe beeldtaal in bij de opbouw van een nieuwe, socialistische maatschappij. Bij Willem van Leusden ontbrak deze ideologische grondslag. Hij zag in de ontwikkeling van het constructivisme en de geometrische benadering van De Stijl vooral stilistische verworvenheden die hem in staat stelden zijn manier van tekenen te structureren. Deze nieuwe modernistische stijlen ontwikkelde hij niet zelf; hij paste ze op een eigen wijze toe. Je zou in dat opzicht kunnen zeggen dat hij een postmodernist was, ware het niet dat het postmodernisme als stroming pas na zijn dood zou opkomen in de jaren tachtig van de vorige eeuw. Hij was dus eigenlijk een postmodernist avant-la-lettre en

laten we wel zijn: avant-gardistischer kan je het niet verzinnen! ●

Noten

1. Het genoemde tafeltje is op de TEFAF verkocht voor € 70.000,-.
2. Werk van de schilder Han Bayens, vader van de beeldhouwer en schilder Hans Bayens (1924-2003), is in Maarssen te zien in de collectie van kunsthandel Pygmalion.
3. In 1974 heeft Hans Redeker in zijn monografie Willem van Leusden deze tekeningen gedateerd rond 1916, maar in 1990 dateert Dick Adelaar deze wajang-tekeningen in *Essays over een verhard romanticus* rond 1920. Vanuit mijn vertrouwen in 'voortschrijdend inzicht' ben ik geneigd Adelaar in deze gelijk te geven.
4. Hans Redeker, *Willem van Leusden*. Utrecht/Antwerpen 1974, p.29.
5. Werk van de schilder Conrad Kickert is in Maarssen eveneens te zien in de collectie van kunsthandel Pygmalion.
6. Jaap Versteegh, *Steph Uiterwaal, leven en werk (1889-1960)*. Vianen, 2003, p. 18.
7. Dick Adelaar, 'Het zoeken naar nieuwe ruimtelijke mogelijkheden', In: *Essays over een verhard romanticus*. Utrecht, 1990, p. 84.
8. Zowel het Vechstreekmuseum als kunsthandel Pygmalion heeft een aantal van deze schoolplaten in zijn bezit.

Nederland is sinds woensdag 28 juni 2017 weer een Klompenpad rijker. Op deze dag werd het 101e pad geopend, het zogenaamde Zoddenpad. Het startpunt bevindt zich achter Museum Vredegoed aan de Heuvellaan in Oud-Maarsseveen en de wandeling is 13 km. lang. Tegelijkertijd werd door Natuurmonumenten het Vredevoetpad geopend. Zie voor nadere informatie www.klompennaden.nl Foto Ria Tijhuis.

1964 De eerste complete zelfbediening in Maarssen!

.....
Auteur: Rob Franse

“Bestond er voor die tijd dan geen zelfbedieningswinkel? Hoe kwam je dan aan je boodschappen?” Het zou anno 2017 zo maar een vraag van een kind kunnen zijn. Een logische vraag ook in een tijd waarin de schappen van zelfbedieningszaken uitpuilen van artikelen en je die zo kunt pakken. Dit artikel vertelt hoe het was en hoe het veranderde. Om dat te weten te komen had ik een gesprek met de heer Chris Odijk, al 85 jaar inwoner van Maarssen en ooit eigenaar van de Enkabé in het dorp. Deze Enkabé, gestart in 1954, veranderde op 9 september 1964 van een kruidenierswinkel met gedeeltelijke zelfbediening in een complete zelfbedieningszaak. Maarssen moderniseerde!

Chris als kruidenier

Laat ik bij het begin beginnen. Chris Odijk werd in 1932 geboren in de Friezenbuurt waar zijn vader een kruidenierswinkel runde. Een kruidenierswinkel of grutterij was in die tijd een winkel met een toonbank en heel veel blikken, potten, zakken, kisten en dozen waarin artikelen zaten als rijst, peulvruchten, koekjes, snoepjes, meel, zeep en wat al niet meer. Aan de toonbank vroeg je om een bepaalde hoeveelheid van iets wat dan ter plekke door een winkelbediende uit een bak of pot gehaald werd. Het werd afgewogen op een weegschaal op de toonbank en - soms na de vraag “*Mag het ietsje meer zijn?*” - verpakt in bijvoorbeeld een papieren puntzak. Kruidenierswaren haalde je bij de kruidenier, melk bij de melkboer, brood bij de bakker enzovoort. Voor alles was er een aparte winkel. Zo’n winkelier had natuurlijk vrij veel personeel nodig voor al dat afwegen en inpakken, tellen en afrekenen en natuurlijk ook voor het afleveren van de bestellingen. En als je dan als eigenaar kinderen hebt... In 1947 was zoon Chris 15 jaar oud en dus oud genoeg om te werken. Vader had een knecht nodig en zoals in die tijd gebruikelijk,

werd zoon Chris van school gehaald (de HBS-B) om vanaf dat moment kruideniersknecht te zijn. Dat was hij tot 1952 toen de overheid hem opriep voor de militaire dienstplicht. Kort voordat Chris in 1954 zou afzwaaien kreeg hij een brief van zijn vader. Vader zag nieuwe kansen in de nieuwbouw van Maarssen voor een nieuwe winkel op de Pieter de Hooghstraat 41 (het pand waar nu de buitenschoolse opvang BSO Oud-Maarssen zit). Dát zou de winkel van Chris worden, een moderne semi-zelfbedieningszaak met de naam Enkabé, maar nog wel onder het toezicht van vader. Waar Enkabé voor staat? De Nederlandse Kruideniers Bond. Dus een eigen zaak in een gehuurd pand in een samenwerkingsverband met een coöperatieve inkoopcombinatie. Mooi toch? En de zaak draaide goed ook.

Op de foto zie je goed wat semi-zelfbediening betekende. Achter de weegschaal zie je bovenin de luxe-verpakkingen die je zo kon pakken en daaronder de bekende Verkadeblikken. Uit die blikken werd het soort en het gewicht aan koekjes of biscuits gehaald naar wens van de klant. Achter de kassa zie je pakken die zo meegegeven kunnen worden. Daaronder zie je kistjes met losse waren.. Daaruit werd met een schep het aantal onsjes gehaald dat de klant wilde hebben. Dat betekende

: “*Ik was het allemaal niet van
: plan, maar het pakte goed uit.*”

dus bestelling opnemen, zakje pakken, zakje vullen, afwegen, uitrekenen wat het kost, zakje dichtdoen en uiteindelijk aanslaan op de kassa. Geen wonder dat je in zo’n zaak, die zes dagen per week geopend was, de kruidenier zelf, zijn echtgenote, drie meisjes en een knecht nodig had. Of die alle zes in de winkel stonden? Nee, lang niet altijd. Zo

was er werk in het pakhuis achter de winkel waar men zelf bepaalde artikelen voorverpakte zoals suiker, peulvruchten en rijst. En, heel belangrijk, de bestellingen moesten opgenomen en natuurlijk ook afgeleverd worden. Dat bestellingen opnemen, het 'horen' was nog een heel gedoe. Daartoe had iedere klant een boodschappenboekje met harde kaft, waarin men noteerde wat men nodig had. Die boekjes werden opgehaald door Chris zelf en meegenomen naar de winkel. Daar gingen men aan de slag om de bestellingen te verzamelen en de prijs ernaast in het boekje te schrijven. Dan alles optellen het totaalbedrag noteren, bestelling wegbrengen (met een eigen bestelauto) en één keer afrekenen. Contant natuurlijk. De ene klant deed dat per week en de andere per maand, afhankelijk van het tijdstip waarop het loon werd ontvangen. Sommige klanten ontvingen hun loon per week en anderen al, heel modern, per maand. Of er alleen kruidenierswaren verkocht werden? Nee hoor. Zo werden er ook fruit, brood (Chris was inmiddels getrouwd met een mooie bakkersdochter) en Indische waar verkocht, want in Maarssen woonden inmiddels flink wat mensen uit het oude Nederlands-Indië. Er was bijvoorbeeld een complete stelling met Conimex producten.

Ontwikkeling

In de jaren zestig groeide de welvaart in Nederland en Maarssen groeide mee. Nederland moderniseerde in rap tempo. Wat doe je dan als kruidenier met een open blik op de toekomst en de nieuwe mogelijkheden die dat opleverde, maar die ook altijd zuinig moest zijn op de centjes? Juist, je gaat snijden in de kosten zonder dat dit ten koste gaat van de omzet. Hoe kon je dan flink op de kosten besparen? Door niet meer van alles handmatig uit blikken en dozen te moeten halen, af te wegen, uit te rekenen en te overhandigen. Je legde het geprijsd en voorverpakt in de schappen. Klanten konden het dan zelf (!) pakken. Odijk was de eerste kruidenier in Maarssen die op 9 september 1964 overging op complete zelfbediening. Dat had nog niemand. Later volgden Klarenbeeks Supermarkt (waar nu slagerij Van Maarsseveen zit) en De Gruyter (waar later Verdonk kwam). Van Albert Heijn was nog geen sprake in Maarssen anno 1964. Dat zou nog duren tot begin jaren

zeventig en de Albert Heijn supermarkt op de Dr. Plesmanlaan was het begin van het einde voor de zelfbediening Enkabé van de firma Odijk en al eerder voor andere kleine kruideniersbedrijven. AH speelde handig in op het toenemend autobezit en de groeiende welvaart. Het werd een grote winkel met brede paden voor de winkelwagentjes; iets heel nieuws voor die tijd. De firma Odijk zat in een gehuurd pand zonder de mogelijkheden om uit te breiden. Wat doe je dan? Je telt niet alleen je centen maar ook je knopen.

Waar begin jaren zestig de zelfbediening iets nieuws was, was begin jaren zeventig het lokale bankkantoor iets nieuws. Als je dan een 3-jarig HBS diploma hebt, aangevuld met een opleiding boekhouden, altijd al goed was in rekenen, handelen en met klanten omgaan, dan is de stap

van kruidenier naar bankier kleiner dan je zou denken. De kruidenier Chris Odijk werd in 1973 bankmedewerker bij de NMB, de Nederlandse Middenstand Bank die later zou opgaan in ING. Hij werkte daar nog lang en gelukkig, waarvan het merendeel van de tijd in zijn eigen dorp Maarssen. Voor mevrouw Odijk was dat in die eerste periode een veel minder leuke tijd: Het leegverkopen van de winkel! Uiteindelijk leverde het wel meer tijd op voor het gezin. En een man met een mooie en goed betaalde functie met veel zekerheid is natuurlijk ook niet verkeerd.

Is daarmee het verhaal af? Wel voor wat betreft de kruidenier Odijk, maar zeker niet voor de mens, bankier en verenigingsman Odijk. Chris is nog steeds een actief en maatschappelijk betrokken

mens. Een harde werker met plichtsbetrachting die vooral geniet van de niet spectaculaire zaken van het leven. Hij is iemand die altijd veel bestuurswerk heeft gedaan en dat nog steeds doet. Met zijn opleidingsachtergrond, het kruidenier- en ondernemerschap en het 'bankier' zijn, is het bijna vanzelfsprekend dat je dat altijd doet in de functie van penningmeester. Kerk, school, politiek en het Gilde (door Chris opgericht samen met Henny de With) waren en zijn blij met Chris en hij is op zijn beurt gelukkig dat hij dit voor de maatschappij kon en kan doen.

Of hij daarmee alles heeft gedaan wat hij ooit wilde doen? Nee, dat niet. Natuurlijk had hij de HBS willen afmaken, maar de zaak van vader riep; heel normaal in die tijd. Hij droomde er wel eens van om radiopresentator te zijn bij de NCRV. Hij wilde eigenlijk gaan voetballen, maar het werd korfbal omdat het korfbal de zondagsrust eerbiedigde. Of dat Chris ooit gestoord heeft? Helemaal niet. Hij was en is iemand die in staat is het leven te nemen zoals het komt. Zelf zegt hij dat heel mooi: *"De Geest heeft me geleid. Ik was het allemaal niet van plan, maar het pakte goed uit."*

Praten met Chris gaat al snel over alles wat hem bezig hield en houdt en dat is veel. Van optredens in de Harmonie, onder andere als Snip en Snap, toneel, drummer in een bandje, korfbalspeler, fractielid voor de CU tot penningmeester van Gilde Stichtse Vecht. Hij is ook nog meer dan zestig jaar gelukkig getrouwd en zelfs lid in de Orde van Oranje Nassau.

Dat is het verhaal van Chris Odijk. Begonnen als kruidenier in de tijd van conserven in plaats van diepvries, mandjes in plaats van karretjes en papieren zakken in plaats van voorverpakt in plastic. Van kruidenier naar zelfbedieningsmanager en van bankier naar rentenier. Die oude kruidenier is inmiddels echt historie. Gelukkig hebben we de foto's nog... ●

Op deze foto uit de tijd van de semi-zelfbediening zijn in het midden achter de weegschaal de koekblikken te zien. Helemaal links achter de toonbank staan de kistjes met losse waar en de scheppen. Dit alles verdween in 1964.

Maria Dommer, het Liefdegesticht Endelhoven

en de Maria Dommer Stichting Deel 1

.....
Auteur: Michel van Schaik

In de geschiedschrijving over Freule Maria Dommer zullen de jaren 1835 en 1836 onverbrekkelijk verbonden blijven aan de Maria Dommer Stichting in Maarssen. Veel Maarssenaren zullen ongetwijfeld weten wie Maria Dommer was. In de loop der jaren is over haar gepubliceerd in lokale en regionale bladen en ook in dit Periodiek. Toch is gebleken dat er ook mensen zijn die haar niet kennen, terwijl Maria Dommer van grote betekenis is geweest voor Maarssen. Voor dit eerste deel over de eerste 100 jaar geschiedenis van de stichting

die haar naam draagt, heb ik vele bronnen geraadpleegd en hieruit een beknopt en zo correct mogelijk tijdsbeeld samengesteld, waaruit blijkt, dat zij van grote invloed is geweest op de ontwikkeling van de Rooms-Katholieke kerk, de zorg voor armlastige ouden van dagen en het onderwijs in Maarssen. Daar waar de vermeldingen strijdige informatie gaven, heb ik de meest overeenkomende feiten uit deze bronnen aangehouden. In een volgend Periodiek zal ik de periode van de Maria Dommer Stichting na 1943 beschrijven.

Maria Dommer

Maria Dommer stamt uit een oud Amsterdams geslacht (zie afbeelding 1). Voor 1578 hadden de 'Dommers' zitting in de vroedschap (het bestuurscollege) van Amsterdam. Zij bewoonden ruim drie eeuwen geleden een buitenplaats aan de Amstel en exploiteerden toen een porseleinfabriek. Maria Dommer werd in 1790 in Amsterdam geboren. Zij was de dochter van Gerardus Lambertus Dommer (geboren 1757, overleden 11 maart 1818 en herbegraven in Maarssen op 25 juli 1833) en Alida Breughel (overleden 27 december 1832). De familie Dommer was welgesteld en de ouders van Maria kochten eind achttiende eeuw de buitenplaats Vechtoever in Maarssen (zie afbeelding 2).

Het leven van Maria Dommer en haar ouders werd sterk

Maria Dommer. Foto Bert de Ruiter.

Het huidige Vechtoever. Foto Ria Tijhuis.

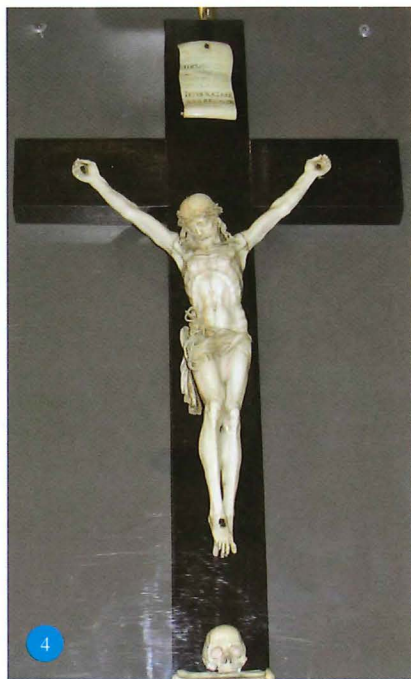
beïnvloed door de Bataafse Revolutie van 1794-1799 die een nieuw staatsbestel tot stand bracht in Nederland. De Bataafse Omwenteling in 1795, als onderdeel van deze Nederlandse Revolutie, bracht meer respect voor de verschillende geloofsrichtingen met zich mee. Als gevolg hiervan begonnen, ook in Maarssen, de Rooms-Katholieken hun geloofsgemeenschappen te versterken en hun schuilkerken te vervangen door nieuwe bouwwerken. Ook werden nieuwe kloosters gesticht in de provincie Utrecht, waaronder de congregatie van Onze Lieve Vrouw te Amersfoort in 1822. Hierover later meer. De periode die volgde op de Bataafse Omwenteling werd gekenmerkt door uitbouw van de rooms-katholieke organisatie tot een hecht bolwerk als onderdeel van een verzuilde samenleving, ook wel de periode van het 'Rijke Roomse Leven' genoemd.

De toenmalige Paus Pius VII gaf op 11 juli 1797 de familie Dommer het voorrecht om op de buitenplaats Vechtoever een huiskapel in te richten. De ongetwijfeld vrome Maria en haar ouders schonken veel geld aan het 'Fonds van Algemene Weldadigheid', nu het 'Weldadig Fonds: A.A.C. Lehmann Fonds' in Aerdenhout. Ook in het bijdrageboek van de R.K. Armen van Maarssen komt de naam van de familie Dommer regelmatig voor. Het mag duidelijk zijn dat de relatie tussen de familie en de pastoor van Maarssen erg goed was. Tijdens het pastoraat van Van Nooy, aarts priester van het district Utrecht, werd de huidige r.k. begraafplaats aangelegd naast de r.k. schuilkerk op Beresteyn.

Klok/bel uit 1833 geschenken door Maria Dommer aan de r.k. kerk te Beresteyn. Foto Bert de Ruiter.

Maria Dommer heeft de aanschaf mogelijk gemaakt van een kerkklok in het torentje van deze kerk op Beresteyn. De klok, met vermelding Beresteyn en het jaartal 1833, hangt nu als kleine klok in de kerktoeren van Maarssen. Een kleine klok/bel uit 1833 die ook in de kerk op Beresteyn heeft gehangen is nu aanwezig in de kapel van het woonzorgcentrum Maria Dommer (zie afbeelding 3). In 1827 werd het verboden om nog langer te begraven in kerken zoals in de r.k. kerk St. Pancratius, nu de Nederlandse Hervormde Kerk aan de Kerkweg, gebruikelijk was. Pastoor Van Nooy overleed op 27 november 1832 op 67-jarige leeftijd. Hij werd bijgezet in het nieuwe priestergraf van het in 1828 in gebruik genomen r.k. kerkhof aan de Straatweg. Zijn voorgangers werden nog begraven in de toenmalige r.k. kerk Pancratius aan de Kerkweg. Uit het testament van pastoor Van Nooy uit 1820, vastgelegd door notaris L. Pissot, blijkt dat hij aan zijn "Hooggeachte vriendin mejuffrouw M. Dommer" een ivoren kruisbeeld van O.H. de Zaligmaker als gedachtenisgeschenk naliet. Dit massief ivoren crucifix is nog te zien in de kapel van het woonzorgcentrum Maria Dom-

Ivoren crucifix geschenken door
pastoor Van Nooy aan Maria Dommer.
Foto Bert de Ruiter.

Handgeschreven Leefregels voor de zes
armlastige vrouwen van het gesticht.
Foto Bert de Ruiter.

Reglement

voor de inwonende Juffrouwen van het Maria-Gesticht.

(De Juffr: zullen zich in alles naar de regels van het huis voegen en onderling in vrede en liefde met elkaar leven. Zij zullen begrijpen, dat zij onderling met elkaar levende, elkaars gebreken, zowel geestelijke als lichamelijke, met geduld zullen moeten verdragen.

Zij. die bij herhaling onderling de vrede en liefde storen, of zich niet onderdanig tonen jegens het bevoegde gezag van het huis, kunnen uit het Gesticht worden verwijderd.

Zij zullen, voor zover zij kunnen, tegenwoordig zijn bij de Herkelijke Diensten zowel in de kerk als in de kapel.

Iedere Juffrouw, die daartoe in staat is, zal zich met ene of andere huiselijke bezigheid nuttig maken.

Zij zullen ook zorgen, dat in haar slaapkamer en bij haar bed, en in de kastjes alles netjes in orde is.

5

mer (zie afbeelding 4). In 1826 was Van Bijleveld kapelaan in Maarssen. Mede op voordracht van Maria Dommer werd hij in 1833 pastoor in Maarssen als opvolger van Van Nooy.

De stichtingsbrief van het 'Liefdegesticht Endelhoven'

In 1835, drie jaar na het overlijden van haar moeder, Maria was toen 45 jaar oud, besloot zij na overleg met de nieuwe pastoor Mgr. Van Bijleveld de hofstede Endelhoven aan te kopen. Op 18 april 1835 werd deze hofstede gekocht van Jan van Andel, burgemeester van Vreeland. Het doel

van Maria Dommer was Endelhoven te gebruiken voor de verzorging en verpleging van armlastige, oude vrouwen. Met het tekenen van de stichtingsbrief van het 'Liefdegesticht Endelhoven' op 4 mei 1836 werd ter ontlasting van het R.K. Armenbestuur (de r.k. diaconie van Maarssen) de hofstede Endelhoven een gesticht waarin zes oude vrouwen werden verzorgd en verpleegd. Op het portret van afbeelding 1 heeft zij de stichtingsbrief van 1836 in haar hand.

Endelhoven was een flinke hofstede met een groot stuk grond daar waar nu het Gemeentelijk Administratie Kantoor staat. In de handgeschre-

ven stichtingsbrief werd het bestuur gesteld onder directie van de pastoor van Maarssen. Dit was toen pastoor Van Bijleveldt. Een kopie van deze handgeschreven stichtingsbrief is op afspraak in te zien in het archief van de Historische Kring. Hierin staat onder andere het volgende: “(...) tot verpleging en onderhoud der vrouwen zullen twee ongehuwde vrouwspersonen, van een onbesproken godsdienstig gedrag, door den pastoor voorgedragen en door de directie goedgekeurd, aangesteld worden, waarvan de eene als huishoudster zestig en de ander als dienstmaagd vijftig guldens voor hunne kleding genieten. Indien een dezer twee verzorgsters zich niet goed mogt gedragen, hetwelk aan het oordeel van de pastoor zal worden overgelaten, zal deze het regt hebben gemelde persoon het huis te doen verlaten en terstond eene andere aan de directie voordragen.”

Maria Dommer heeft toen ook leefregels opgesteld voor in Endelhoven opgenomen armlastige vrouwen (zie afbeelding 5).

De stichting na de dood van Maria Dommer

Mademoiselle, ook wel freule Maria Dommer, overleed op 26 maart 1840 op vijftigjarige leeftijd. Zij werd op 31 maart 1840 bijgezet in het graf van

haar ouders op de r.k. begraafplaats aan de Straatweg (zie afbeelding 6). Na de dood van Maria Dommer werd een Maria Dommer Stichting (ook wel Maria Stichting of Dommer stichting) in het leven geroepen. De leiding kwam in handen van pastoor Mgr. Van Bijleveldt.

Maria Dommer had aan haar familie weinig nagelaten. Zij had in 1838 haar neef Pieter Cranenburgh te Amsterdam als haar belangrijkste erfgenaam benoemd. Deze erfde onder andere de hofstede Endelhoven met een flink stuk grond en andere percelen erbij. Voorts werd een kapitaaltje aan de Stichting geschonken. Maria Dommer was wel zeer vrijgevig ten opzichte van de Rooms-Katholieke Kerk. Zo had zij, zoals reeds vermeld, meebetaald aan de aankoop van de kerkklok voor het torentje van de r.k. kerk op Beresteyn maar ook het orgel, op 13 september 1836 ingewijd, werd door “eene echt godsdienstige hand” (Maria Dommer) geschonken. Aan het r.k. kerkbestuur schonk zij voorts een grote boerderij en zo bleef er weinig over voor haar neven en nichten. Het verhaal gaat dat die daarover nogal ontstemd zijn geweest en toen dit alles bekend werd gemaakt, schoot één der familieleden met een pistool een gat in het portret van Maria. De sporen hiervan

zijn zelfs na de restauratie nog goed te zien op het schilderij dat nu hangt in het woonzorgcentrum Maria Dommer.

De congregatie Zusters van O.L. Vrouw te Amersfoort

Na het overlijden van Maria Dommer ontstonden al snel moeilijkheden in het gesticht. De vrouwen weigerden onderdanigheid aan de huishoudster en pastoor Mgr. van Bijleveldt vond het toen raadzaam de stichting aan

Graf familie Dommer op de r.k. begraafplaats Maarssen.

religieuzen toe te vertrouwen. Hiertoe werd een overeenkomst gesloten met de Congregatie van Zusters van O.L. Vrouw te Amersfoort. De oorsprong van deze congregatie ligt in de periode 1819-1820 toen zeven jonge vrouwen toetraden tot de Congregatie O.L. Vrouw van Namen en Gent. Na hun postulaat en noviciaat keerden

door de congregatie voortgezet. Op 1 november 1883 was de verhuizing van de oude, armlastige vrouwen en zusters een feit. De naam 'Liefdegesticht Endelhoven' werd gewijzigd in 'Mariagesticht van de Maria Dommer Stichting'. Mede uit de opbrengst van de verkoop van de bezittingen van Maria Dommer en de bijdragen van parochi-

Met het tekenen van de stichtingsbrief van het 'Liefdegesticht Endelhoven' op 4 mei 1836 werd de hofstede Endelhoven een gesticht waarin zes oude vrouwen werden verzorgd en verpleegd.

zij terug naar Nederland om zich te vestigen in Amersfoort. Daar richtten zij op initiatief van de pastoor van Culemborg, Mathias Walt SJ (Societas Jesu), in 1822 de Congregatie O.L. Vrouw van Amersfoort op. Een belangrijke taak van deze zusters was het geven van onderwijs. Ook richtten zij een kostschool op. In 1840 gingen de zusters als zelfstandige congregatie verder. Op 1 augustus 1843 kwamen de eerste drie zusters naar Maarssen, naar het Mariagesticht. Deze zusters namen de plicht op zich om naast de verpleging der vrouwen ook een bewaarschool (kleuterschool) en een naaischool op Endelhoven te beheren. In 1869 kreeg de congregatie toestemming om op Endelhoven een r.k. schoolje te beginnen. Gestart werd met 12 leerlingen en in 1870 was het aantal leerlingen gegroeid tot 72. De Congregatie van Zusters van Onze Lieve Vrouw heeft een grote rol gespeeld bij de ontwikkeling van de zorg en het onderwijs in Maarssen in de tweede helft van de negentiende eeuw.

Pastoor-deken Van Bijleveldt overleed op 1 juli 1877 en werd opgevolgd door pastoor Essink. Bij testament vermaakte pastoor Van Bijleveldt aan de parochie Maarssen de hofstede Endelhoven, die na de dood van Pieter van Cranenburgh in 1855 in zijn bezit was gekomen. In 1882 besloot het kerkbestuur Endelhoven te verkopen en werd Hoornoord (thans De Nonnerie aan de Langegracht 51) met twee arbeiderswoningen aan de Achterdijk (Nassaustraet) aangekocht. In 1883 werd in Hoornoord het werk van Maria Dommer

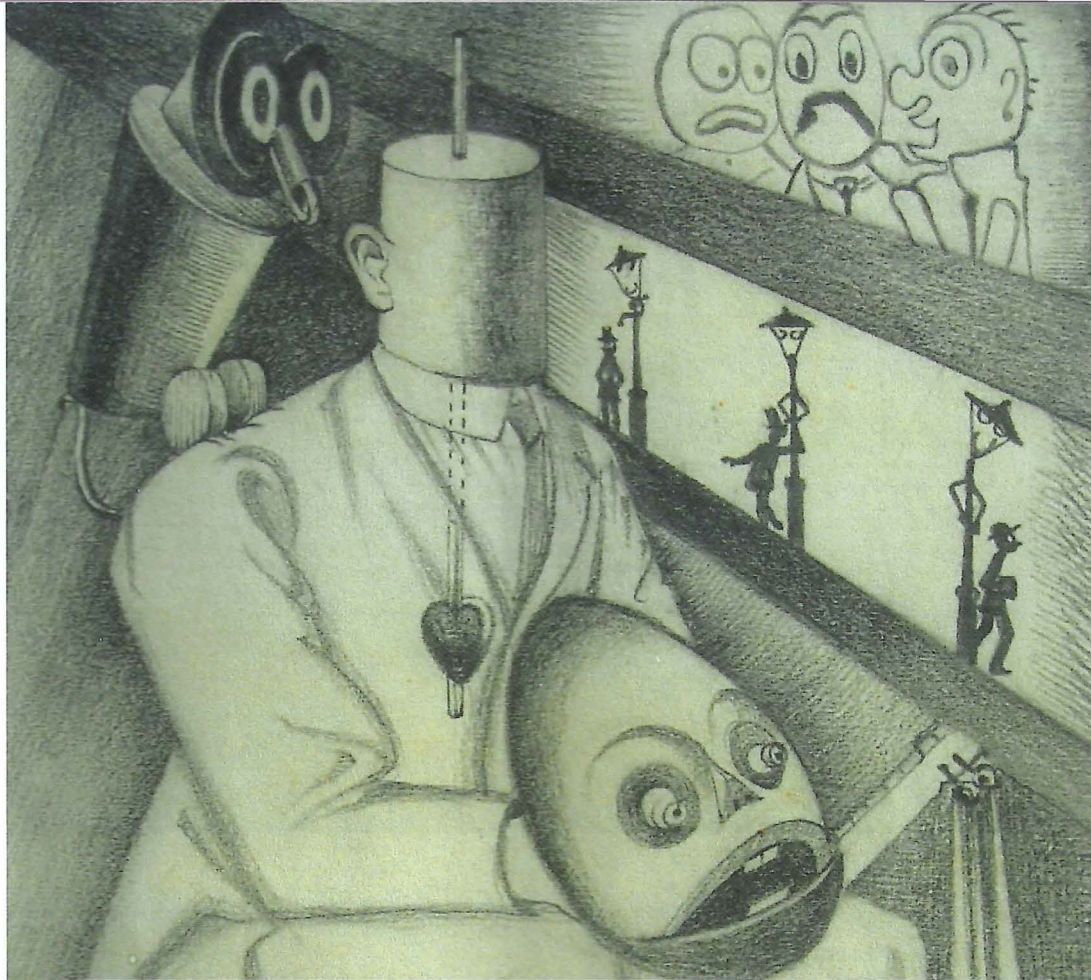
anen en pastoor Essink werd de bouw mogelijk van een nieuwe rooms-katholieke kerk, de huidige Heilig Hartkerk. Op 11 oktober 1885 namen de katholieken hun nieuwe kerk in gebruik. In 1923 werd door de Maria Dommer Stichting het pand aan de Langegracht 52 bij het Mariagesticht betrokken.

In 1943 werd onder het pastoraat van Mgr. Rientjes het eeuwfeest gevierd. Vanaf 1943 werkten de Zusters van O.L. Vrouw uit Amersfoort tamelijk zelfstandig voor het Mariagesticht.

In een volgend artikel zal nader worden ingegaan op de ontwikkeling van De Maria Dommer Stichting in de periode na 1943. ●

Bronnen

- Leeuwenberg, H. L. Ph. Kerk in zicht. Gids voor lokaal kerkhistorisch onderzoek in de provincie Utrecht (2000). Utrechts Archief i.s.m. de Stichting Stichtse Geschiedenis.
- Moers, J. Ch. L. Notities in De Brug. 24 juli 1964.
- Schaik, Mr. dr. Th. E. E. van. Toespraak over 150 jaar Maria Dommer Stichting.
- Veldhuizen, J. van. *Een Eeuw Heilig Hart Parochie Maarssen, 1885-1985* (1985). Maarssen.
- Herdenkingsboekje 15 jaar Huize Maria Dommer.
- Inventaris van het archief Maria Dommer Stichting. Opgesteld door A. Ettekhoven. Uitgave Rijksarchief Utrecht 1992.
- Oude archiefstukken Maria Dommer Stichting.
- Repertorium van Nederlandse zendings- en missiearchieven 1800-1960.
- Wikipedia: *Bataafse Revolutie*.

Een prent van Willem van Leusden

Auteur: Jan Simonis

In ons Periodiek van juli 2016 stond een artikel over de cabaretier Chiel de Boer onder de titel 'Een verlegen cabaretier in Maarssen'. Chiel de Boer werd na de Tweede Wereldoorlog een landelijk bekend cabaretier, maar hij begon zijn carrière rond 1926 in Maarssen. Het cabaret was gevestigd in een oude stal achter het toenmalige Hotel-Restaurant 'De Harmonie' aan de Kerkweg. Een belangrijk onderdeel van het cabaret was de sprekende pop 'Andrik'. Dat was Chiels 'andere ik', die met de stem van De Boer vertelde wat Chiel kwijt wilde. Op deze wijze hoefde de verlegen kunstenaar zich niet per-

soonlijk aan het publiek te vertonen. Naar nu blijkt, heeft de kunstschilder Willem van Leusden, van wie wij weten dat hij betrokken was bij de inrichting van het cabaret, ook een tekening gemaakt waarop symbolisch de mogelijkheid van deze gedaantewisseling van Chiel de Boer wordt uitgebeeld. Op de prent zien wij Chiel de Boer met luit en het naar believen op te zetten masker van 'Andrik' in de hand. De prent is waarschijnlijk rond 1926 gemaakt. Een aardig detail: rechts bovenin zijn niet-uitgenodigde, roddelende Maarsseenaars afgebeeld, want het cabaret was niet onomstreden in het dorp. De redactie werd door Hans van Bemmelen op deze prent attent gemaakt. ●

w.v. leusden

1 Station en Merwedekanaal.
Archief HKM.

Station en Merwedekanaal Maarssen

2 Het stationsgebouw en Amsterdam-Rijnkanaal vanaf
hetzelfde gezichtspunt anno 2017. Foto Ria Tijhuis.

De wandeling van De Pijper

in 1916, een terugblik Deel 1

.....
Auteur: Ria Tijhuis

Inleiding

In 1916 maakte de heer Jan de Pijper (1865-1938), kruidenier aan Langegracht 45, een wandeling door Maarssen en alles wat hij daarbij tegenkwam, noteerde hij in een schrift. Dit cahier is bewaard gebleven en is in 2005 in bewerkte vorm door Hans Sagel uitgebracht als Deel 1 van de Historische Reeks Maarssen. Nu, 101 jaar later, maken we de wandeling van De Pijper opnieuw om te zien wat er zoal veranderd is. Afbeeldingen van toen worden vergeleken met de huidige situatie. Dit eerste deel van de nieuwe rubriek 'Terugblik op ...' beschrijft het startpunt van de wandeling van destijds, het station en de draaibrug over het kanaal.

Voor het gevoel van de meeste Maarssenaren vormt het Amsterdam-Rijnkanaal de grens tussen Maarssen en Maarssenbroek. Historisch gezien klopt dit niet. Tot in 1857, toen beide gemeentes samengevoegd werden, werd de grens gevormd door de Maarssenbroeksedijk. Het station bevond zich dus toen al op Maarssens grondgebied, net als het gebied waarop de latere wijken Antilopespoor, Bisonspoor, een deel van Kamelenspoor en het bedrijventerrein tussen de Hoge Brug en de Maarsenbroeksedijk gebouwd zouden worden.

In 1843 werd door de Nederlandse Spoorwegen het traject Utrecht-Amsterdam over een afstand van 28 km. aangelegd en op 18 december van dat jaar werd in Maarssen het station geopend. Het gebouwtje op de afbeelding heeft De Pijper in 1916 ook gezien. Het werd in 1890 gebouwd. Het was van het zogenoemde type 'Harmelen', gebouwd op een eilandperron. Het station was door middel van een draaibrug en via de Stationsweg verbonden met het dorp (zie afbeelding 1).

Het Amsterdam-Rijnkanaal werd in 1892 in gebruik genomen om de scheepvaartverbinding

tussen Amsterdam en de Rijn te verbeteren. Het heette toen overigens nog Merwedekanaal. Dit kanaal met de draaibrug veroorzaakte voor de boeren en burgers uit Maarssenbroek die op Maarssense voorzieningen aangewezen waren, een wachttijdenprobleem. Dit gold natuurlijk ook andersom voor bijvoorbeeld de bestellers van het postkantoor aan de Raadhuisstraat die postzakken naar het station moesten brengen of daar ophalen. Door het plan om het kanaal te verbreden ontstond rond 1930 ook de behoefte aan vaste bruggen. In 1938 werd de draaibrug buiten werking gesteld en vervangen door een vaste oeververbinding, de 'Maarsserbrug'. Voor de boeren die landerijen hadden aan de overkant van het kanaal bleken de opritten van de nieuwe brug te steil en te lang voor de soms hoogbeladen wagens. Oudere lezers zullen zich wellicht nog de ponttransbordeur herinneren, die tijdelijk in gebruik is geweest, een 'bak' die onder de brug hing en waarmee paard en wagen naar de andere kant werden gebracht.

Anno 2017 is het gezicht vanaf de Oostkanaaldijk op het station onherkenbaar veranderd (zie afbeelding 2). Mocht Jan de Pijper hier nu hebben gestaan, dan zou hij zich enkele malen in de ogen gewreven hebben. Het kanaal is een stuk breder geworden. Het stationsgebouwtje uit 1890 was in 1979 al vervangen door een gebouw dat wordt omschreven als *'een paraplustation met rustieke overkapping op een smal eilandperron'*. Inmiddels is dit ook verdwenen en in 2003 is het enorme gebouw verzezen dat wordt omschreven als *'een groot kantoorpand met een ingebouwde passerelle over de sporen'*. De op afbeelding 1 nog zichtbare lege polder is bebouwd met tegenover het station het Marc's gebouw en daarachter het Bison Shopping Center. ●

Een hofstede langs de ‘zilveren Vecht’

Auteur: Lily Simonis

Het hofdicht

Wanneer de eigenaar van een buitenplaats huis en hof overzag, kon het zijn dat hij, trots op zijn bezit, zijn huis en haard aan de wereld wilde tonen. Dat kon door middel van schilderijen en etsen of topografische kaarten, maar een gedrukte tekst bereikte uiteraard een groter publiek. Zo ontstond in de tweede helft van de zeventiende eeuw het gebruik om dichters de buitenplaats en daarmee ook de eigenaar te laten bezingen in een gedicht waarin het huis, maar meer speciaal de hof, de tuin en de omgeving van het huis worden beschreven.¹⁾ Het is niet verwonderlijk dat in deze periode, waarin in vrijwel alle kunsten werd teruggegrepen op thema's uit de klassieke oudheid, dit ook hier het geval was. Zoals huis en tuin min of meer vanuit eenzelfde classicistisch principe ontworpen waren, zo kende ook het hofdicht een vast stramien. Het is een gedicht in de ik-vorm waarin de dichter/verteller in de tegenwoordige tijd als het ware een bezoek brengt aan de buitenplaats, die dan ook nadrukkelijk in de titel vermeld wordt, evenals de naam van de eigenaar. Deze laatste krijgt veelal aan het einde van het gedicht lof toegezwaaid over al het moois dat er in zijn ‘hof’, te genieten valt. In het gedicht staat de schoonheid van tuin en gaard centraal, met veel aan de klassieken ontleende referenties en vergelijkingen, maar er is ook aandacht voor de omgeving. Bij hofdichten over de buiten-

plaatsen aan de Vecht is dat, niet verwonderlijk, de schoonheid van de ‘zilveren Vecht’.

Ook het buiten Elsenburg van Jacob Burggraaf (zie Periodiek nr. 1-2017) wordt bezongen in een hofdicht. Het is gemaakt door de dichter en schilder Pieter Verhoek. Het gedicht wordt in dit artikel in een hertaling gepresenteerd en toegelicht. Het originele gedicht staat in een apart kader aan het eind van dit artikel.

De dichter

Pieter Verhoek (1633-1702) werd geboren in Bodegraven. Hij ontwikkelde al jong grote belangstelling voor de dichtkunst, maar werd opgeleid tot schilder (zie afbeelding 1). Hij kreeg teken- en

*De dichter en schilder
Pieter Verhoek.*

*Bron:
Rijksmuseum Amsterdam.*

schilderles in Gorinchem bij Jacob van der Ulft, waar hij zich bekwaamde in het schilderen op glas. Omdat deze kunstvorm wat uit de mode dreigde te raken, raadde Van der Ulft hem aan zijn talenten elders breder te gaan ontwikkelen. Hij ging op studiereis naar Italië waar hij zich toelegde op ruitergevechten, 'schermutselingen', die in Rome en Napels veel opzien baarden. Ook schilderde hij landschappen met kleine figuren. Hij vestigde zich in Amsterdam waar hij veel geld verdiende met marmerschilderen.

De literatuur bleef echter trekken. Hij werd lid van het beroemde literaire genootschap 'Nil Volentibus Arduum' (Niets is moeilijk voor hen die willen) en niemand minder dan Vondel zag hem als een man van wie *"iets groots is te verwachten."* Zijn bekendste werk, het treurspel 'Karel de Stoute' (1689), heeft in de Amsterdamse schouwburg meer dan een eeuw repertoire gehouden. Zijn verzamelde gedichten zijn in 1726 door zijn broer Gijsbert uitgegeven. Gijsbert was eveneens

schilder en ook hij had een voorkeur voor ruitersstukken. Hij was daarmee echter minder succesvol dan zijn broer.

Het feit dat Pieter Verhoeks werk betrekkelijk laat na zijn dood nog werd uitgegeven, kan als een indicatie van zijn roem worden gezien. Het toont aan dat Burggraaf wist wat er in de culturele wereld te koop was: het was niet een goedwillende amateur, maar een bekende en gewaardeerde dichter die de loftrompet stak over zijn Maarssense buiten in een 'hofdicht', een genre dat hij - getuige de bundel uit 1726 - uitstekend beheerste.

Het hofdicht op Elsenburg

De ik-verteller/dichter is een ruiter te paard, die wanneer hij afstijgt bij Elsenburg, bekoord raakt door de schoonheid ervan. Hij beschrijft de tuin, de landerijen en het huis en roemt tot slot 'puikheer' Jacob Burggraaf in persoon.

Als wij het gedicht beschouwen met betrekking tot de maker, Pieter Verhoek, ligt de veronder-

stelling voor de hand dat dit gedicht geschreven is na zijn reis naar Italië. Hij voegt in zijn gedicht een speciale noot toe over de aan de Golf van Napels gelegen plaats Baje (Latijn Baiæ), die door de natuur verzwolgen is. Hij veronderstelde kennelijk dat de lezers hier geen weet van hadden, zodat enige toelichting was geboden voor een beter begrip. Misschien heeft Verhoek, die immers Napels heeft bezocht en er als schilder successen had geboekt, hier een stukje 'autobiografie' ingebracht. Datzelfde geldt wellicht voor het feit dat hij te paard, dat wil zeggen als een redelijk gefortuneerd man, de Vechtstreek bezoekt. In ieder geval doet de verteller zich niet voor als een broodschrijver, maar eerder als een bezoeker die min of meer op voet van gelijkheid zou kunnen staan met de eigenaar van

Facsimile van de eerste pagina van het hofdicht uit de originele uitgave:

Pieter Verhoeks Poëzy. Amsterdam 1726.

Uitgegeven door Willem Barents.

LOFDICHTEN. ELZENBURG HOFSTEDDE van den Edelen HEERE JAKOB BURG-GRAEF.

Wanneer myn geest vermoeit door 't lezen van de boeken
Te paerde in ruimer lucht zyn adem schepte op 't lant.
Uitspanning komt zomwyl de wetenschap verlokken.
Begaft ik my (de Vecht langs rydende, wiens kant
Met hofsteën, lustprieëls, en torenryke daken,
Een heereylyk gezicht voor 't oog ten Hemel heft,)
Te Maerzen, dat, gelyk eer 't Baje, vol vermaken,
Door kunst en door natuur het alles overtreft,
De kroon strykt van al 't geen de aloutheit plagt te roemen.
En lacht den staetheer en den koopman lieflyk aen.
Als 't brave jufferfchap een beemt vol schoone bloemen,
Aenminnigh lokt ten reie in 't groen ten dans te gaen,
Wiert boukunst hier verrukt haer meelterfuk te toonen.
't Vermaeklyk *Elzenburg* in 't schaduwyk geboomt
Munt uit in slant en prael, een peerel aen de kroone
Der zilv're Vecht, die hier langs heen zoetruifschent stroomt.
Zoo Flakkus lier den klank der goddelyke snaren
Aen dezen stroom in schauw der bomen had gepaert;

Hy

(*) Baje, gelegen buiten Napels aen de Zee, welke certyds gedurende de hitte van den zomer de uitvlucht der Romeinen was, en verliet synde met verscheide heerlyke Tempelen, keizerlyke Paleizen en aen- gename Luthoven, door de oorlogen verwoest, door het water verflonden, en tot een puin hoop en wildernis geworden is.

het huis. Het is goed voorstelbaar dat Burggraaf in het Amsterdamse milieu met de succesvolle schilder/dichter in contact is gekomen en hem heeft gevraagd een gedicht aan Elsenburg te wijden (zie afbeelding 2).

Verhoek heeft zich in elk geval met verve van die taak gekwet. Hij heeft zijn gedicht rijkelijk opgetuigd met verwijzingen naar figuren uit de oudheid en goden of halfgoden uit de mythologie die voor de moderne lezer lang niet meer allemaal meteen 'herkenbaar' zijn. Hetzelfde geldt voor de zeventiende-eeuwse taal waarin het gedicht geschreven is. Daarom hebben wij het gedicht hertaald in begrijpelijk Nederlands en de vele verwijzingen naar de klassieke oudheid toegelicht. De verwijzing in het begin van het gedicht naar 'Flaccus', beter bekend als Horatius, krijgt hieronder bijzondere aandacht, omdat de 'levensfilosofie' van Horatius de kern vormt van de ethische levensles in het gedicht.

De levenslessen van Horatius

Horatius ging als jongeman naar Athene om zich daar in de Griekse cultuur en wijsbegeerte te verdiepen. Na zijn terugkeer in Rome ging hij deel uitmaken van de literaire kring die Maecenas, de rijke beschermheer van de kunsten, om zich heen had gevormd. Hij werd bekend door zijn spotverzen over de vermeende ondeugden van de Romeinen, zoals een overdreven hang naar luxe en eer- en geldzucht, maar was wellicht geliefder om zijn liederen waarin de levensvreugde wordt uitgedragen. De uitdrukking 'Pluk de dag' oftewel 'Carpe diem' is wereldwijd bekend. Die is afkomstig uit het gedicht 'Carpe diem': *"onderzoek niet (...) welk einde de goden aan mij, welk aan jou hebben gegeven. (...) Hoeveel beter is het, wat het ook maar zijn zal, te dragen! Pluk de dag, zo min mogelijk vertrouwend op de volgende dag."*

Toch moet dit citaat niet worden opgevat als een vrijbrief voor genotzucht, want *"Er is in alle dingen een maat; er zijn tenslotte zekere grenzen, waarbuiten wat goed is, niet bestaan kan"*. Horatius verkoos - volgens zijn eigen formulering - 'de gulden middenweg'.

In zijn gedicht stelt Verhoek eveneens dat té grote welvaart schadelijk is (*"s Lands vetheit teelt gebreken"*), een opvatting die onder meer door

de ondergang van Baje wordt geïllustreerd. De rijkdom van de Vechtstreek en Maarssen en meer in het bijzonder de weelde van Elsenburg worden geprezen, want hier weet men weliswaar te genieten, maar ...op een verantwoorde wijze, zodat het de landheer is gegund de vruchten van zijn arbeid 'te plukken' op Elsenburg.

In de slotregels van het gedicht klinken de woorden van Horatius na:

*"De goden gaven u rijkdom en
De kunst er van te genieten."*

Verhoeks gedicht sluit dus naadloos aan op de levenslessen van zijn oude leermeester, want zo mogen wij Horatius wel noemen. Horatius was immers niet alleen de naamgever van het genootschap 'Nil Volentibus Arduum', maar hij was ook de auteur van het leerdicht 'Ars Poetica' (de kunst van het dichten), dat in het genootschap zo ongeveer de kracht van wet had.

Het is echter opvallend dat, waar de meeste hofdichters de natuur volgens hun Calvinistische geloof als een goddelijke openbaring beschouwen (in overeenstemming met Artikel II van de geloofsbelijdenis van de Dordtse Synode), er bij Verhoek geen enkele verwijzing te vinden is in de trant van: *"Een mensch zal dus, als hij dit alles mag genieten // Des milden Gevers lof doen van zijn lippen vlieten"*, Philip Zweers, 1759. Waar in vele hofdichten het leven van de nijvere bijen aan moet tonen dat zelfs de nederigste wezens getuigen van Gods plan, wordt hier volstaan het gebrom van de bijen te vermelden als onderdeel van de beschrijving van het idyllische landleven. Ook in de Italiaanse hofdichten ontbreken deze levenslessen. Kennelijk was de artistieke, dan wel de geloofsovertuiging van Burggraaf en/of Verhoek niet zozeer Dordts maar Romeins georiënteerd.

Verhoeks gedicht is, hoewel niet gedateerd, mogelijk te plaatsen na 1660. Bekend met de economische activiteiten van Burggraaf, kan hij met de verwijzing naar "t volkrijk Y" bedoeld hebben op de scheepswerven van Burggraaf op Wittenburg in Amsterdam en waar deze zijn verpozing zocht langs de 'zilveren Vecht' is dit gedicht tevens een duidelijke exponent van het thema 'otium-negotium' (vrije tijd-beroepsleven) of zoals de dichter Jan Vos, Verhoeks collega in het dichtgenootschap

‘Nil Volentibus Arduum’, schreef: “*De Koopman-
schap en 't land zijn ongelijk van paalen: De beurs-
zorg is voor 't huis, en 't land om adem te haalen.*”

**Het gedicht ‘Elzenburg, Hofstede Van den Edelen
Heere Jakob Burg-Graef’ (hertaald)**

Wanneer mijn geest, vermoeid van het boeken
lezen,
In de buitenlucht op adem wou komen op het land
- ontspanning kan soms de wetenschap versterken -
begaf ik me te paard (de Vecht langsrijdend,
waarvan de oever met hofsteden, lustprieën en
torenrijke daken, het oog een heerlijke aanblik
biedt)
naar Maarssen, dat als eertijds Baje, vol vermaak
alles in kunst en natuur overtreft,
en al wat de oudheid placht te roemen naar de
kroon
steekt en de landheer en de koopman lieflijk
toelacht.
Zoals een veld vol schone bloemen aardige meisjes
aanminnig tot een reidans in het groen verlokt,
zo wordt hier de bouwkunst ertoe verleid haar
meesterwerk te tonen:
’t Genoeglijk Elsenburg in ’t schaduwrijke
geboomte
munt uit door pracht en praal, een parel aan
de kroon
der zilveren Vecht, die hier zoet ruisend
langs stroomt.
Als Flaccus’ lier de klank van de goddelijke snaren
afgestemd had op deze stroom in de schaduw
van
de bomen, zou hij de lichtzinnigheid van Baje
(die de baren
der zee terug deed deinzen door het gevaarte van
zijn standvastige grondvesten, voor de prachtige
gebouwen
en weelde, en overdaad) niet in zijn werk hebben
beschimpt.
De norse Cato zou met vreugde deze weelde
aanschouwen,
ofschoon hier op deze stroom ’t goud van snelle
jachten glimt.
Beschilderde roeibanken, die zich in de weerschijs
van de baren
met duizend kleuren met elkaar verdubbelen.

Hier strooit men tijdens het varen geen rode rozen
in ’t Meer,
noch wordt door gegalm van zangeressen,
’t afschuwelijk nachtelijk misbaar,
de slaap verstoord of benomen: ’s Lands overdaad
schaadt.
De weelde van Campanië brak de kracht van
Hannibal,
die niet voor ’t ijs en sneeuw der Alpen was
bezweken.
Dit dorp, een plaats van vreugde, houdt trots in
weelde stand.
De koopman leeft hier goed van zijn geld.
Roemruchte plaats, wier glans Augustus boomgaard
doet verbleken!
Mijn geest wordt, om uw pracht te schilderen naar
u toegedreven.
De orde van Pomona’s fruihthof wordt geroemd,
maar is
ofschoon door Vertumnus geprezen, niets vergele-
ken met deze:
Daar groeien appel, peer, en vijg, en hazelnoot en
kers
ter wille van de gasten. De beuk, de linde, en de eik,
gegroeid
met els en populier, vormen een schild tegen de
wind, die bars
uit het noorden waait. De Hof toont een keur van
bloemen:
van Adonis, Hyacinthos, en Narcissus die treurig
stierf,
alle madelieven - zij zijn het waard geroemd te
worden om hun kleuren.
Hier draait Clytia, die graag getroost zou worden.
Haar minnaar blijft haar, na de min en argwaan,
hoewel zij is herschapen tot een bloem,
in deze gedaante nog nabij.
Hier kan een duffe geest verstrooiing vinden
Langs groene omheiningen en groene wandellaan,
terwijl het vogelgezag, dat door de lusthof
schettert,
met zoet gevlei de ruwste mens in vervoering
brengt.
Genoeglijk Elsenburg, zo sierlijk door water
omgeven.
Mij dunkt - al dichtend - dat uw vijver wordt
bewogen
door het gewemel van baars en karper, pos

en brasem.

De Romeinse redenaar Hortensius hield vis
enkel voor zijn genoeg, en huilde zich
buiten adem
om de dood van een ervan, maar hier wordt de dis
met deze dieren ruimhartig overladen!
Hij weigerde om die reden zijn vriend twee vissen
en stelde hem nog liever twee muilezels en de
benodigdheden
voor een versierde draagstoel tot zijn beschikking.
Maar BURGGRAAFS vijver voedt zijn vissen voor
de vrienden:

Het rinse vocht springt hier aan de dis de
roemer uit!

Hier is Saturnus' tijd, en gastvrijheid te vinden.

Een plaats om Nestors eeuw te leven,
terwijl 't geluid

van de koetsen langs de weg met dampende
paarden

in een stofwolk her- en derwaarts ratelt.

Waar de Amstel, als de dauw zich spreidt over
de aarde,

in het hagelwit geklede nimfen aanspoort in de
plezierige avondlucht

langs de oever van de Vecht te treden – waar
minnaars zich verpozen.

Zo treedt vrouw Venus langs het Damaceense veld
gevolgd door haar stoet. Zo loopt Diana door de
wouden,

met loshangend haar, dat nazwiert, terwijl ze
daar snelt,

omringd door haar gevolg, jachtvaardig over
de wegen,

- als in 't lommerrijk doolhof van oud Kreta,
dicht met groen,

dat zijn kruin, hoog in de open lucht gestegen,
mild omvlochten, in 't water spiegelt. Elk seizoen
is hier een lust voor 't oog: Daar bloeit het
welig koren,

ginds boekweit, hier weer vlas. Daar lacht
een beemd u toe.

Hier snijdt de scherpe ploeg zijn voren in de akkers,
ginds straalt de melk, dat 't schuimt, uit de uiers
van de koe.

De maaier, klam van het zweet, doorsnijdt de
goudgele aren.

En Meeuwis rollebolt met zijn Trijn in de hooiberg.
Hier hoort men 't vee loeien, daar 't wollige

schaapje blaten.

Ginds meldt een bijenzwerm zijn vlucht door het
gebrom.

Hier rent het moedige paard naar het einde van zijn
groene renbaan,

en briest, en is vol goede moed, en schudt zijn
manen uit,

de zenuwen oefenend, als in het scherpst van het
strijdgewoel.

Daar zeilt een plezierjacht. En nog verder wordt
een schuit

met reizigers door een paard door de baren
getrokken

naar 't volkrijk Y. Mocht deze schildering u
vervelen,

dan kunt ge op ELZENBURG door de kunst
van kunstenaars

uw oog verpozen in het veld, dat door verf is
uitgebeeld,

en uw ruime kamers en luchtige vertrekken
- een bouwkunst, door de geest van Vingboons
gewrocht,

waarvan schoonheid en comfort iedereen in het
oog springt -

betreden met plezier in een gezonde lucht.

Gelukkig zijt gij, die andere steden bereisd hebt,
en deze liefelijke streek verkoos voor uw vermaak.

Uitnemend heer, geniet tevreden van het zoete van
de lusthof:

Die het tot zijn genoeg, gebruikt, verricht een
grote zaak.

Toelichting bij het gedicht

Baje: Plaats buiten Napels aan zee, waar vroeger
de Romeinen de zomerse hitte ontvluchtten.

Getooid met verscheidene prachtige tempels,
keizerlijke paleizen en aangename lusthoven; door
de oorlogen verwoest, door het water verslonden
en tot een puinhoop en wildernis geworden. Deze
toelichting is van de auteur van het gedicht.

Flakkus, Flaccus: Voluit Quintus Horatius Flaccus,
beter bekend als Horatius (eerste eeuw v.Chr.).
Beroemd Romeins dichter. Bekritiseerde volgens
een hofdicht van Frans Greenwood uit 1719 met
veel "kunst en zwier // Oudt Rome en zijn bedurve
zedes".

In Verhoeks gedicht over Elsenburg bekritiseert
Horatius het kennelijk losbandige Baje.

3

*Pomona, Romeinse godin van de boomvruchten, later meer in het bijzonder van de appel.
Schilderij van Nicolas Fouché, circa 1700. Bron: Wikimedia Commons.*

Ook de redenaar-politicus-advocaat en filosoof Cicero (eerste eeuw v.Chr.) heeft Baje beschreven als een oord van “lust, liefde, overspel, strandleven, feesten..., gezangen, orkesten, plezierboten.”

Kato, Cato: Leefde in de derde/tweede eeuw v.Chr. Sober en conservatief magistraat, streng zedenmeester; vooral bekend doordat hij ieder betoog in de Romeinse senaat eindigde met de woorden: “*Overigens ben ik van mening dat Carthago verwoest moet worden.*” Cato en Horatius hebben werken gewijd aan de land- en tuinbouw.

’t Meer: Hier wordt het spelevaren op de Vecht afgezet tegen minder onschuldig vermaak in de oudheid, kennelijk gepaard gaande met ‘gegalm’ en ‘nachtbrakerij’. Wellicht betreft het hier het Lago Fusaro, op 800 meter van Baje gelegen.

Kampagne, Campanië, Campania: in het Latijn vaak aangeduid als ‘Campania Felix’, geluk-

zijn werkelijke, schone gestalte bezweek. Voortaan waren zij een onafscheidelijk paar.

Adonis: Griekse mythologie. Jongeling, om zijn schoonheid geliefd bij de goden, geliefde van Aphrodite, de godin van de liefde. Na zijn dood kreeg de treurende Aphrodite van oppergod Zeus gedaan dat hij ieder jaar gedurende een half jaar de onderwereld mocht verlaten. Dan was het lente en leefde de natuur op; bij zijn vertrek braken herfst en winter weer aan. De tranen die Aphrodite bij Adonis’ dood plengde, veranderden in anemonen en rode rozen.

Hyacinthos: Geliefde van de Griekse god van de schoonheid Apollo, die diens onfortuinlijke dood bij het discuswerpen niet kon verwerken en uit zijn bloed de hyacint schiep en de bloemblaadjes met zijn tranen overgoot.

Narcissus: Figuur uit de Griekse mythologie, van

∴ “*Er is in alle dingen een maat; er zijn tenslotte zekere*
∴ *grenzen, waarbuiten wat goed is, niet bestaan kan*”.

kig Campanië. Streek rond de Golf van Napels, waaraan ook Baje lag (en het pas in de achttiende eeuw ‘ontdekte’ Pompeï). Campanië, aangenaam gelegen en bijzonder welvarend, was bekend door haar tempels en luxeuze buitenhuizen van rijke Romeinen. Hannibal vertoefde er lange tijd.

Hannibal: (derde eeuw v.Chr.) Briljant veldheer, trok vanuit Carthago via Spanje en Frankrijk over de Alpen ten strijde tegen Rome, behaalde veel overwinningen. Verbleef zestien jaar in Campanië totdat hij naar Carthago werd teruggeroepen. In die periode heeft hij Rome niet kunnen – of willen belegeren.

Augustus: (eerste eeuw v./na Chr.) Zijn heerschappij leidde een lange periode van vrede en welvaart in. Van hem is bekend dat hij zelf ook graag in zijn tuinen werkzaam was; in hofdichten wordt deze activiteit dan ook enkele malen genoemd.

Pomona: Romeinse godin van de boomvruchten, in het bijzonder de appel (zie afbeelding 3).

Vertumnus: God van de herfst, was hevig verliefd op Pomona en heeft haar in vele, verschillende gedaanten het hof gemaakt tot zij uiteindelijk voor

wie het verhaal gaat dat hij verliefd werd op zijn eigen spiegelbeeld in het water. Maar steeds als hij zich voorover boog om de schone jongeling die hij daar zag te kussen, verdween deze door de rimpeeling van het water. Narcissus verliet de oeverrand niet meer en kwijnde weg van liefdesverdriet. Uit medelijden veranderde Aphrodite hem in een bloem, de narcis.

Maegdelieven: Oude schrijfwijze voor madelieven. De naam is verbonden met de maagd Maria (vandaar de hoofdletter), bloempje dat duidt op de nederigheid van Maria.

Clytia: Griekse mythologie. Nimf die door Apollo werd verlaten. Toen zij daarop de vader van haar rivale vertelde dat zijn dochter geen maagd meer was, liet hij zijn dochter doden. Clytia treurde negen dagen achtereen op een kale rots om de verloren liefde van Apollo. Zij had slechts oog voor de baan van de zon aan de hemel (Apollo personifieerde als zonnegod de zon), totdat zij veranderd werd in een zonnebloem.

Quintus Hortensius Hortalus: eerste eeuw v.Chr. Beroemd consul, spreker en advocaat, een van de

rijkste mannen van zijn tijd. De schrijver Varro vertelt dat hij de vissen uit zijn vijver niet op tafel wou brengen, hij gaf je nog liever een span muilezels te leen (die je nog mocht houden ook), dan dat je één van zijn barbelen kreeg!

De anekdote over de vissen van Hortensius maakt deel uit van een passage waarin de visvijver van Elsenburg ter sprake komt. Een visvijver was in de zeventiende eeuw - evenals in de oudheid - een statussymbool: "Het aanleggen van opzichtige visvijvers was een teken van macht en van een bevoorrechte positie: het liet zien dat je het soort vis kon eten dat bij vorsten op het menu stond. Ze vormen het bewijs dat je niet tot het gewone volk hoorde, wat de reden is dat ze zo dikwijls aan de rand van een landgoed of vlak achter de hekken en muren lagen." ²⁾

Saturnus: Romeinse god van de landbouw en het uitgezaaide graan. In de Griekse traditie symbool van het 'gouden tijdperk' van vrede en welvaart.
Nestor: Figuur in het werk van Homerus. Oudste en meest ervaren vorst, gerespecteerd om zijn wijsheid.

Nimfen: Griekse mythologie, halfgodinnen. Lieflijke meisjes veelal in doorschijnende sluiers afgebeeld. Bij de Grieken personificatie van het leven in de natuur. Zij openbaren zich bij rivieren, beken, velden, bossen en weiden en leiden daar een genoeglijk leven.

Venus: Romeinse godin, oorspronkelijk beschermster van tuinen en wijngaarden, later vereenzelvigd met Aphrodite. Waar zij verscheen, veranderden woeste gronden in bloeiende velden. Damascus behoorde tot het Romeinse rijk en de streek die nu de grens vormt tussen Syrië en Libanon, was beroemd om de schoonheid van zijn vruchtbare oase-landschap. In dit gebied richtten de Romeinen vele tempels op, onder andere voor Venus. (Astarte, een voormoeder van Aphrodite-Venus, was oorspronkelijk een Syrische godin.)

Kreta: In de Minoïsche beschaving (3300 v.Chr.-1450 v.Chr.) staan verhalen over de legendarische koning Minos centraal. In een labyrint in zijn paleis huisde de gevreesde minotaurus, half mens half stier, die uiteindelijk door de held Theseus werd gedood.

Meeuwis en Trijn: Na een reis door oudheid en mythologie maken wij een zachte landing bij

Meeuwis en Trijn in de hooiberg! Het was niet ongebruikelijk dat typen uit de 'lagere standen' in het hofdicht werden opgevoerd als grappig element. Soms maakten ze zelfs - al dan niet dialect sprekend - deel uit van de handeling. Dat is bijvoorbeeld het geval in het bekende gedicht 'Hofwijck' van Huygens.

Zo blijkt dat de hof van Elsenburg wordt bevolkt door goden en helden, door een maaierende boer, een vrijend paartje en door de 'levende' personen van een dichter/schilder en een ondernemer/landheer.

U en Gij: In de laatste elf regels van het gedicht is sprake van een aangesproken persoon, met 'u' en 'gij' aangeduid. Het is mogelijk dat hier (ook) de lezer is bedoeld, die dan als het ware uitgenodigd wordt voor een bezoek aan Elsenburg. De vier laatste regels hebben in ieder geval exclusief betrekking op Burggraaf, die zich hier de vruchten van zijn arbeid goed laat smaken.

Tot besluit

De in de slotregels toegesproken 'puikheer' Jacob Burggraaf wordt in het gedicht gecompimenteerd met de keuze van zijn woonplaats, zijn prachtige hofstede en zijn goede gastheerschap. Hij laat aan de dis de wijn rijkelijk vloeien. Het is duidelijk dat op Elsenburg 'overvloed' niet gepaard gaat met 'onbehagen.'

De oorzaak daarvan is - en dat wordt de lezer in het begin van het gedicht te verstaan gegeven - dat men hier geniet met 'tevredenheid' en dat hier, in tegenstelling tot de gegeven voorbeelden uit de oudheid, de weelde niet heeft geleid tot decadentie: Maarssen is geen Baje! ●

Noten

1. Zie voor het hofdicht als literair genre: Veen, P.A.F. van. *De soetigheydt des buytenlevens, vergheselschap met de boucken. Het hofdicht als tak van een georgische literatuur* (1985). Utrecht. Citaten uit andere hofdichten zijn aan dit boek ontleend.
Het gedicht van Pieter Verhoek wordt op pag. 78 kort besproken.
2. Pye, M. *Aan de rand van de wereld. Hoe de Noordzee ons vormde* (2014). Amsterdam. pag. 212.

**Elzenburg Hofstede Van den Edelen Heere
JAKOB BURG-GRAEF**

Wanneer myn geest vermoeit door 't lezen van de boeken
Te paerde in ruimer lucht zyn adem schepte op 't land.
Uitspanning komt zomwyl de wetenschap verkloeken.
Begaf ik my (de Vecht langs rydende, wiens kant
Met Hofsteën, lustpriëls, en torenryke daken,
Een heerelyk gezicht voor 't oog ten Hemel heft,)
Te Maerzen, dat, gelyk eer Baje, vol vernaken,
Door kunst en door natuur het alles overtreft,
De kroon strykt van al 't geen de aloutheit plagt te roemen,
En lacht den staetheer en den koopman lieflyk aen.
Als 't brave jufferschap een beemt vol schoone bloemen,
Aenminnigh lokt ten reie in 't groen ten dans te gaen,
Wiert boukunst hier verrukt haer meestersuuk te toonen.
't Vermaek'lyk Elzenburg in 't schaduwryk geboomt
Munt uit in stant en prael, een peerel aen de kroone
Der zil've Vecht, die hier langs heen zoetruischent stroomt.
Zoo Flakkus lier den klank der goddelyke snaren
Aen zedne stroom in schauw der bomen had gepaert;

*Hij had de dartelheit te Baje (die de baren
Der zee te ruggewaerts deet wyken door 't gevaert
Der grontvest, hecht van stant, voor prachtige gebouwen
En weelde, en overdaet) niet konstelyk beschimpt.
De norsche Kato zou met vreugt dees weelde aenschouwen,
Schoon op dees stroom hier 't gout van snelle jachten
 glimpt,
Bemaelde doften; die in 't weerschyn van de baren
Met duizent kleuren zich verdubb'len door elkaer.
Men strooit hier 't Meer niet met roo rozen in het varen.
Noch zangeressen galm; 't wanschriklyk nachtgebaer
Ontruikt, noch steurt den slaep:'s Lands vetheit teelt
 gebreken.*

*Kampanje brak door weeld de kragt van Hannibal,
Die niet voor 't ys, en sneeuw der Alpen was bezweken.
Dit vlek, een plaats van vreugt, hout trots in weelde stal.
De koopman leit hier van zyn goet een rustigh leven.
Roemruchte plaets, wier glans Augustus boomgaert dooft!
Myn geest wort om uw stant te malen heen gedreven.
Pomonaes netheut in haer fruihof wort gelooft,
Schoon haer Vertumnus prees by deze niets te wezen,
Daer appel, peer, en vyg, en hazenoot, en kars
De gasten nood: de beuk, de linde, en eik, gerezen
Met elsch en populier, een schildt voor windt, die bars
Uit 't noorden schent, verstrekt: de Hof toont keur van
bloemen.*

Adoon en Hiacint, Narcis, die treurigh storf
Al Maegdelieven; om haer verwen waert te roemen.
Hier keert zich Clytie, die garen troost verworf
Haer minnae na de min en argwaen, schoon herschapen
In bloem gestalt, blyft haer nogh in dit wezen by.
Hier kan een doffe geest vermaek'lykheden rapen
Langs groene heiningen, en groene wandelry;
Dewyl de vog'lenzang, die door den luthof schatert,

Met zoete vleingen den rousten mensch vervoert.
 Genoeglyk Elzenburg, zoo sierelyk bewatert,
 My dunkt al dichtert, dat uw vyver wort beroert
 Door 't wemelen der baers en karper, posch en braessem.
 De Roomsche redenaar Hortensius hiel visch
 Alleen tot zyn vermaek, en schreide 't enden aessem
 Zich zelve om de doot van eene, maer de disch
 Wier hier met dit gediert gulhartigh overladen.
 Hy weigende zyn vrient twee visschen met die reën,
 Dat hy hem liever schonk twee muilen met gewaden
 Ter rosbaer opgesiert tot zyn gediensstighen
 Maer BURGGRAEFS vyver voed zyn visschen
 voor de vrienden.

Het rinsche vocht springt hier ten disch den roemer uit.
 Hier is Saturnus tydt, en gastvryheit te vinden:
 Een plaets om Nestors eeuw te leeven: wyl 't geluit
 Der koetzen langs den wegh met rokerige paerden
 In eenen stofwolk gins, en herwaert henen snort,
 Daer de Amstel Nimfen, als de dauw zich spreit op de aerde,
 In 't hagelwit 't vermaek in 't avondluchje port
 Den Veichtkan langs te treên, van minnaers onderhouden:
 Zoo treet vrou Venus langs het Damasceensche veldt,
 Gevolgt van haren stoet. Dienen stapt dus de wouden
 Met ongevlochten hair, dat nazwieret, wyl ze 'er snelt,
 Omheint van haer gevolg, jachtvaerdigh in de wegen,
 Als 't lomm'rich doolhof van out Kreten, dicht met groen,
 Dat zyne kruin, om hoog in de open lucht gesteren,
 In 't water spiegelt, milt omvlochten. Elk seizoen
 Geeft hier vermaek aen 't oog. Daer bloeit het weligh koren,
 Gins boekweit; hier weer vlas. Daer lacht een beemt u toe.
 Hier snyt de melkde ploeg in de akkers zyne voren.
 Gins straelt de melk, dat 't schuimt, uit de uiers van de koe.
 De majer, klam van zweet, doorsnyt de goudgeele aeren.
 En Meeuwis rolt zyn Tryn eens in den hooiberg om.
 Hier hoort men 't loeient vee. Daer 't wolligh schaeppje
 blaeren.

Gins melt een byenzwerm zyn vlucht door het gebrom.
Hier rent het moedigh paert den groenen kamp ten ende,
En briescht, en is vol moets, en schud zyn manen uit,
De zenuw oefnende als in 't spits der oorloghsbende.
Daer zeilt een speeljacht. En nogh verder wort een schuit
Met reizrs van een paert getrokken door de baren
Naer 't volkryk Y. Als u dees schildery verveelt,
Kunt gy op ELZENBURG met konst der konstenaren
Verpoozen 't oog in 't veldt, door verwen uitgebeelt,
Uw' ruime kameren en luchtige vertrekken,
Een bouwkunst, door den geest van Vinkeboom gewrocht,
Wier sieraet en gemak elx oog tot zich kan trekken,
Betreden met vermaak in een gezonde locht.
Gelukkigh zyt gy, die, doorreist zynde na're steden,
Dees liefflyke streek verkoost voor uw vermaak.
Puikheer, geniet het zoet des lusthofs wel te vreden,
Die 't zyn vernoegt gebruik, verricht een groote zaek.

De Harmonie 1960-1980

.....
Auteur: Piet Gentenaar

“Mijn meest dierbare herinneringen aan die periode zijn de trouwpartijen. Dat vond ik fantastisch. Leuke mensen, plezier en saamhorigheid”.

Dat zegt Pit Buijs-Haagsma die in die periode samen met haar man hotel-restaurant De Harmonie aan de Kerkweg exploiteerde. Op het balkon van haar ruime appartement aan de Vechtensteinlaan halen we, kijkend over de Vecht en met de plakboeken op schoot, herinneringen op aan die intensieve periode in haar leven.

Zij vertelt dat de eerste bruiloft er één was van twee mensen uit Driebergen die de bioscoopzaal van Wolff naast het restaurant gingen runnen (maar dan wel als echtpaar...). De bruid was toen 18 en de bruidegom 21. Nog steeds is er contact met hen. De bioscoop is blijven bestaan tot 1976. Daarna kwam bar-dancing De Diligence erin en werd de toneelzaal verbouwd tot discotheek. Die stopte in 1982.

Ik deed het hotel en mijn man de keuken en het restaurant, vertelt Pit. Dat was de afspraak. We hebben elkaar in die zin nooit voor de voeten gelopen. In het begin was het wel wennen voor ons. We hadden beiden gevaren op de cruisevaart over de hele wereld met de Hogere Hotelschool als opleidingsachtergrond; eerst op de Oranje en later met de Holland Amerika Lijn. Mijn man wilde graag een eigen onderneming en daardoor zijn we in De Harmonie in Maarssen aangeland. Dat was een andere wereld met nieuwe uitdagingen. Maar de liefde overwint alles. Dat hebben we bewezen. Eigenaar Verwoolde (drankenhandel en limonadefabriek in Utrecht) gaf ons veel vrijheid van handelen en heeft ons altijd goed behandeld. We hebben er veel ingestoken, maar er ook veel uitgekregen, zoals veel vaste gasten en klandizie in de vorm van organisaties, clubs en verenigingen, de carnavalsvereniging, de Rotary, de autoclub, de bridgedrives, de toneel- en muziekvoorstellingen en andere feesten en partijen, zoals een sterrenparade. Ook de geitenfokvereniging kwam bij ons. Ik

Pit Buijs en haar man Ed achter het cocktailbuffet in De Harmonie in het begin van de jaren zestig.

herinner me nog al die klompen die netjes op een rij voor de deur stonden. Het was hard werken, maar dat hoort nu eenmaal bij horeca. Op een zeker moment konden we beschikken over zeventien hotelkamers, er was een zwembad, een sauna en later een tennisbaan (van Luck Raeck) en we verhuurden zelfs een zaaltje voor een casino. Ik waagde soms een klein gokje en gaf dan mijn winst aan de kinderen. Soms moesten we met Pasen zelfs matrassen aanslepen van zolder en

- : *Soms moesten we met Pasen zelfs*
- : *matrassen aanslepen van zolder en werd*
- : *het zaaltje met de bar een slaapzaal.*

werd het zaaltje met de bar een slaapzaal. We hebben eens een barretje uit een café aan het Leidse Plein in Amsterdam na het laatste drankje daaraan gedronken te hebben, direct gekocht en nog 's nachts opgehaald en later geïnstalleerd op het kleine podium van het zaaltje achter het restaurant. Een heel avontuur. We hebben in die Harmonieperiode meer van die leuke momenten beleefd en er heel veel goede vrienden aan

overgehouden.

Vervelende dingen waren situaties met klanten die hun rekening niet wilden betalen. Mijn man had er een enorme hekel aan erop af te gaan en wilde graag dat ik dat deed. Confrontaties met agressieve wanbetalers heb ik ook meegemaakt; soms zelfs met bekende Maarssenaars. Niet leuk, maar de schoorsteen moest roken, dus we gingen er wel voor.

We hebben gelukkig veel ondersteuning gehad van diverse mensen in Maarssen, zoals Van Sandick die een soort vader voor ons was. Ook mensen als tekenaar Bram Grimm voor de publiciteit en het menu, Van Ingen en Lodder voor allerlei werkzaamheden in en rond het pand en de familie van onze kok Optekamp, zij stonden altijd voor ons klaar. Veel mensen wilden De Harmonie graag in oude glorie hersteld zien. Onze voorganger had er helaas niet veel van gemaakt.

Na 1980 ben ik toch weer gaan varen, nog dertig jaar zelfs. Op de binnenvaart weliswaar, ik heb als gastvrouw op de passagiersschepen alle grote rivieren en kanalen van Europa bevaren.

Ik ben een gelukkig mens, nog kerngezond, en ik kijk met groot genoegen terug op de tijd in De Harmonie. ●

Grafplaten uit de Vecht

.....
Auteurs: Hans van Bemmelen en Jan Simonis

Bij de grootscheepse schoonmaakoperatie van de Vecht in de periode 2011-2015 zijn in het opgebaggerde vervuilde slib belangrijke archeologische vondsten gedaan. Bijzonder verrassend was de vondst van twee grafplaten, één van koper en één van lood en tin, met daarop vermeld de naam 'Huydecoper'. De twee platen van ongeveer 21 cm x 16 cm groot zijn waarschijnlijk ter hoogte van Nigtevecht uit de Vecht opgebaggerd. Hoe ze daar terecht zijn gekomen, is tot op heden onduidelijk gebleven. Er is een verzoek gedaan aan de provincie Utrecht, die eigenaar is van de vondsten op het grondgebied van deze provincie, om de platen in langdurig bruikleen te geven

aan het Vechtstreekmuseum in Maarssen. Dat verzoek is gehonoreerd en de grafplaten zullen nu te bezichtigen zijn in dit museum. Het belang van deze vondst voor Maarssen wordt hieronder nader toegelicht.

Op de koperen plaat staat het volgende gegraveerd (zie afbeelding 1):

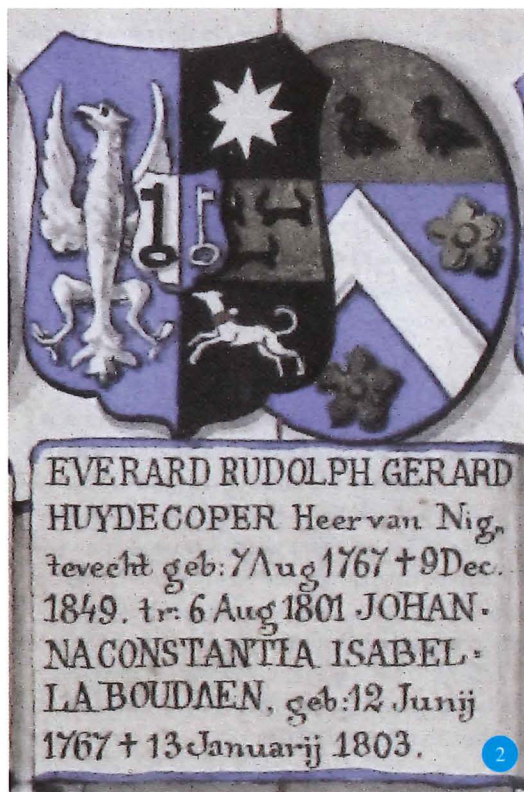
*Everard Rudolf
Gerard Huydecoper
heer van Nigtevecht
geb. augs 1767.
overl. 9 decr 1849.*

In de trouwzaal van Goudestein hangt een mooie stamboom van de leden van de familie Huyde-

coper, verluchtigd met afbeeldingen van hun wapenschilden en die van hun echtgenotes. Ook Everard Huydecoper, ridder en heer van Nigtevecht, is daarop terug te vinden tezamen met zijn echtgenote Johanna Constantia Isabella Boudaen (zie afbeelding 2).

Hij werd geboren op Huis Raadhoven in Maarssveen (nu Maarssen) en trouwde in 1801 in Utrecht in de Nicolaïkerk met zijn nicht, de in Amsterdam geboren Johanna Constantia Isabella Boudaen. Haar moeder was ook een Huydecoper. In december 1802 werd een zoon geboren, Constantyn Willem Hendrik. Hij zou zijn moeder niet kennen, want Johanna overleed drie weken na zijn geboorte op 13 januari 1803 in Utrecht en werd begraven in Nigtevecht.

De stamboom laat ook zien dat Everards vader Willem Huydecoper (1744-1815) was. Hij was onder andere secretaris van de stad Amsterdam van 1771-1795. In Maarssen kennen wij hem als het jongetje dat op 5 oktober 1754 op tienjarige leeftijd, na afbraak van het oude Goudestein, de eerste steen mocht leggen voor het nieuwe Goudestein zoals wij dat nu nog kennen. Het werd gebouwd in opdracht van Willems moeder Sophia van der Muelen (1705-1793), tweede vrouw en latere weduwe van Joan Huydecoper (1693-1752). Het portret

De vermelding van Everard met echtgenote in de stamboom. Foto: Bert de Ruiter.

De van koper gemaakte grafplaat van Everard Huydecoper. Foto: ADC Archeoprojecten.

Portret van Sophia van der Muelen. Archief Hans van Bommel.

van deze ‘bouwwrouw’ hangt in de trouwzaal van Goudestein (zie afbeelding 3).

Een gevelsteen in de voorgevel van Goudestein herinnert aan de eerstesteenlegging. De tekst luidt:

*Willem Huydecoper
Oud 10 jaren en 8 maanden
Heeft de Eerste steen
Van dit gebouw gelegd
Op den 5e october des Jaars 1754.*

Everard Huydecoper was zoals zovelen in zijn familie bestuurlijk actief in Amsterdam. Hij was onder andere commissaris en thesaurier-extraordinaris (geldzaken) te Amsterdam van 1788 tot 1795, een post die hij in 1795 door de komst van de Fransen verloor. Dat overkwam ook zijn vader Willem die op dat moment secretaris was van de stad Amsterdam. Later was Everard ook kerkmeester van de Nicolaïkerk in Utrecht, lid van de rechtbank voor koophandel aldaar en directeur van een administratiekantoor voor Nationale Fondsen in dezelfde stad.

Everard hertrouwde niet na de dood van zijn vrouw in 1803, maar bleef ruim 45 jaar weduwnaar en woonde op het buiten Gansenhoef, waar hij in 1849 overleed. Hij overleefde niet alleen zijn vrouw, maar ook zijn enig kind, zoon Constantyn. Dat is de Constantyn die vermeld staat op de tweede gevonden grafplaat (zie afbeelding 4). De tekst op deze van tin en lood gemaakte grafplaat luidt:

*Constantyn Willem
Hendrik Huydecoper
Geboren 21 December
1802
Overleden 10 May 1828*

Constantyn werd in Utrecht geboren, bracht zijn jeugd door op Gansenhoef en verhuisde later naar de Keistraat in Utrecht. Hij trouwde in mei 1826 in de Oude Kerk te Amsterdam met zijn nichtje

jonkvrouwe Henriëtte Sophia Alewijn, geboren in mei 1805 te Amsterdam en overleden in december 1870 in Utrecht. Het echtpaar kreeg in maart 1827 een zoon, Edward geheten. Zoals vader Constantyn zijn moeder nooit heeft gekend, zo zou zoon Edward nooit zijn vader kennen, want Constantyn overleed één jaar na de geboorte van zijn zoon Edward in Utrecht op 25-jarige leeftijd. Edward bewoonde, na de dood van zijn grootvader Everard in 1849, van 1851 tot zijn dood in 1883 het buiten Gansenhoef.

We hebben een tipje van de sluier kunnen oplichten, maar de twee grafplaten blijven met raadsels omgeven. Wij weten niet hoe ze in de Vecht terecht zijn gekomen, noch weten wij waar de twee Huydecopers die op de grafplaten vermeld staan, Everard en Constantyn, hun laatste rustplaats gevonden hebben. ¹⁾ ●

Noten

1. Zie: Langelaar, J. en Abelskamp, K. *Twee grafplaten uit de Vecht. Een mysterie (bijna) ontrafeld*. Tijdschrift Historische Kring Breukelen 2 (2014), p.48.

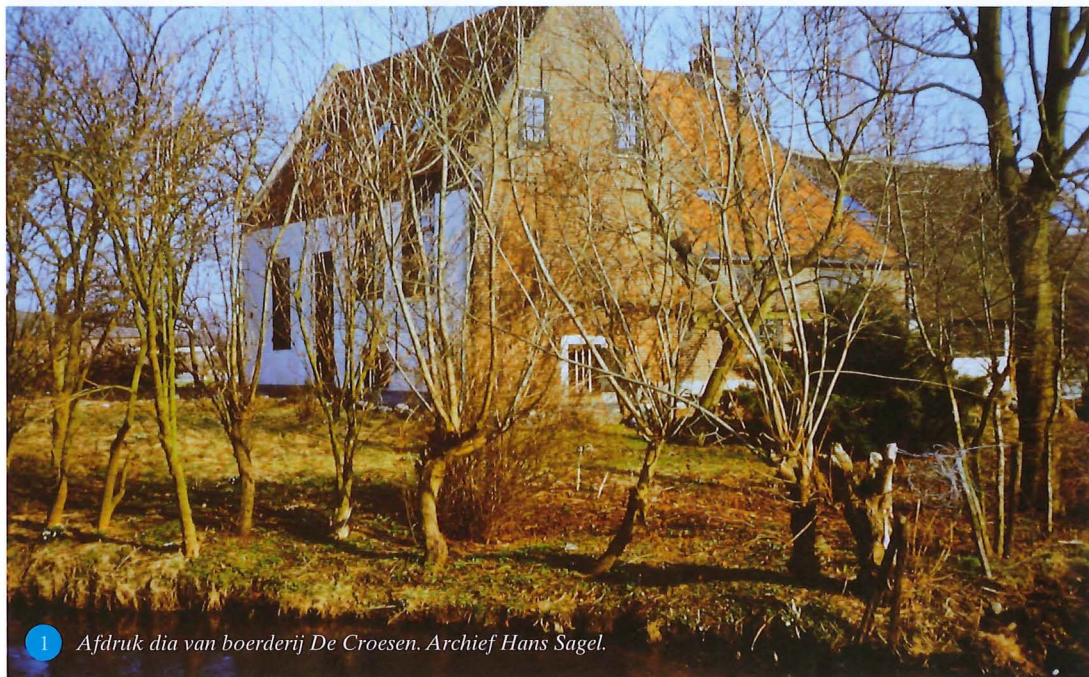
De van tin en lood gemaakte grafplaat van Constantyn Huydecoper. Foto: ADC Archeoprojecten.

Uit de Oude Schoenendoos Deel 71

.....
Auteur: Hans Sagel

Boerderij De Croesen (Het Grote Gras) door brand verwoest

1 Afdruk dia van boerderij De Croesen. Archief Hans Sagel.

Op zaterdagmorgen 27 mei 2017, omstreeks 5.00 uur, schrok menigeen in Maarssen wakker door de sirenes van meerdere brandweerauto's. Het bleek later die dag volgens diverse media te gaan om een felle brand aan de Zogweteringlaan 4, waarbij een woonboerderij in vlammen opging. Gelukkig liep de bewoner, die nog heeft getracht het vuur zelf te bestrijden, slechts lichte verwondingen op. Bovenstaande dia, door mij in het voorjaar van 1978 gemaakt, toont de betreffende boerderij De Croesen, ook wel Het Grote Gras genoemd, in betere tijden. Het monumentale pand is omstreeks het eerste kwart van de zeventiende eeuw gebouwd en was heel lang eigendom van de heren Huydecoper van Maarsseveen. In diverse beschrijvingen, bijvoorbeeld in die van Dr. R. van Luttervelt en Drs. D. Dekker, staat dat het een typisch voorbeeld is van een Utrechtse

dwarshuisboerderij. Bij dit bouwtype staat het voorhuis dwars op het achterhuis en de daarop aansluitende stal, waardoor een plattegrond met T-vorm ontstaat. In de rechterzijgevel bevinden zich ter hoogte van de opkamer twee dichtgezetten kruisboogvensters, onder de op de foto nog wel zichtbare twee raampjes op de zolderverdieping. Waren deze twee ouderwetse kruisvensters misschien de reden dat de boerderij vroeger De Croesen of De Kruisen heette? Nergens heb ik tot op heden een andere verklaring voor die naam kunnen vinden. Na de verwoestende brand, waarbij de met Oudhollandse dakpannen gedekte daken zijn ingestort, stonden de voor- en zijgevels van het woonhuis nog fier overeind. Laten we hopen dat deze restanten voldoende blijken te zijn om dit schitterende rijksmonument in Maarssen te herbouwen (zie afbeelding 2).

2 De boerderij na de brand. Foto Hans Sagel.

De vorige aflevering (nummer 70) met de foto uit 1949 van het koor De Verenigde Zangers met in hun midden de dan uit de USA op bezoek zijnde heer en mevrouw Bouw, leverde nieuwe gegevens op. Vanzelfsprekend noemde men mij een aantal bekende familienamen van mannen die bij het koor zongen, zoals Slager, Boot, Christiaanse, De Kruif, Verkroost, Tellegen, Lodder, Klarenbeek, Van der Griendt, Van Doorn, Grimm, Van Wensen, Vendrik en Zijlstra (dirigent). Met hulp van Jo Renes uit Gieten, Aard Briedé uit Maarssen en Toos Hogenes-Boot uit Breukelen, kwam ik wat meer te weten over de familie Bouw. Hendrik Bouw en zijn echtgenote waren bevriend met de ouders van Toos en haar broer Wim Boot en zij logeerden in 1949 en 1954 bij de familie Boot tijdens hun bezoek aan Maarssen. Aard Briedé was bevriend met Wim Boot en kwam zodoende ook regelmatig bij Wim thuis en hij vertelde mij dat hij van Wim wist dat Bouw in Amerika aan gyroscopische kompassen gewerkt zou hebben. Niet zo vreemd overigens, want Toos wist mij te melden dat Hendrik Bouw voor zijn vertrek uit Maarssen een horloge- en klokkenwinkel had op de Kaatsbaan. Het werken aan en met verfijnde instrumenten was hem dus zeker niet vreemd. Wellicht heeft Hendrik Bouw ook bij het koor gezongen en ging hij in 1949 met zijn echtgenote gewoon eens op

bezoek bij al zijn oude (zang)maten uit Maarssen. Uit de lange reeks artikelen over de Kaatsbaan van wijlen Cees Bloemendaal (zie jaargang 38, nr. 4) blijkt dat de horlogerie van Hendrik Bouw op 31 maart 1922 werd geopend in het pand Kaatsbaan 4 (nu makelaardij Eigeman) en dat de zaak na 1½ jaar wegens vertrek naar New York al werd gesloten. Mogelijk speelde de voor velen slechte economische toestand in die tijd hierbij een doorslaggevende rol. Nadat het bovenstaande al geschreven was, meldde Theo Dekker onder andere: “Mijn vader, Dorus Dekker, is rond 1916 zijn werkzaamheden als loopjongen begonnen bij de heer Bouw en heeft daar het vak van klokken maken geleerd. Na de Tweede Wereldoorlog zijn veel pakketten met kleding en voedsel door de familie Bouw naar Maarssen gestuurd. Ik herinner mij ook dat ze na hun vakantie in Maarssen een feest gaven in een café op de Schippersgracht. Mijn ouders hebben tijdens hun leven altijd contact met hen gehouden.”

Hebt u op- of aanmerkingen naar aanleiding van deze rubriek of misschien zelf een voor publicatie geschikte foto, dan wordt u vriendelijk verzocht dit schriftelijk of telefonisch door te geven aan J.H. Sagel, van Lingelaan 85, 3602 PB Maarssen, tel: 0346-561457; e-mail: J.H.Sagel@kpnplanet.nl ●

het oude regthuys

eetcafé • feestcafé • catering

laan van niftarlake 101 • 3612bp • tienhoven
telefoon 0346 - 28 13 82 • website hetolderegthuys.nl

HAIRFASHION

maarsse

HAIRFASHION MAARSSEN
PROFESSIONALS
IN HAARVERZORGING

EEN MOMENT
VOOR JE HAAR
EN VOOR JEZELF

PERSOONLIJKE AANDACHT EN DESKUNDIG ADVIES

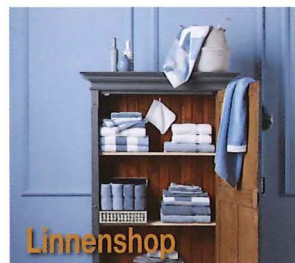
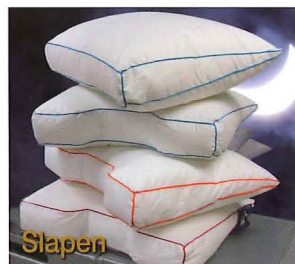
DIRECT EEN AFSpraak MAKEN
TEL. 0346 562032
HAIRFASHIONMAARSSEN.NL

OF DOWNLOAD
ONZE APP

HAIRFASHION MAARSSEN | KAATSBAAN 3 | MAARSSEN

de Graaff

slapen/bedmode/lingerie/linnen

Kaatsbaan 48
3601 ED Maarsse
0346-562122
www.degraaffmaarsse.nl

Wij lopen met u mee, in alle rust en vol aandacht.

De emoties zijn vaak zo overweldigend, het verdriet zo groot. Juist dan is het fijn als er iemand met u meeloopt, iemand die samen met u de tijd neemt om vorm aan het afscheid te geven. Wij luisteren naar u, helpen u en steunen u als het allemaal even te veel wordt.

Iedere stap die wij zetten, zetten we samen met u, in alle rust en vol aandacht. Zo ontstaat een persoonlijke uitvaart; een afscheid dat op een zachte manier deel gaat uitmaken van uw dierbare herinneringen. Een afscheid waarover u later kunt zeggen dat het goed was, omdat ieder detail zo precies aansloot bij uw wensen.

Op onze website vindt u meer informatie over onze manier van werken. Wilt u liever een persoonlijk gesprek? Bel ons dan voor een afspraak.

Snijders Uitvaartonderneming b.v.
telefoon: 0346 - 580132 (dag en nacht bereikbaar)

UITVAARTONDERNEMING SNIJDERS B.V.
Rouwcentrum en kantoor:
Kerkweg 14, 3603 CM Maarssen,
telefoon: 0346 - 580 272
fax: 0346 - 580 250
info@snijdersuitvaart.nl

Lid van REQUIEM UITVAARTZORG

Ritter
MAKELAARDIJ

aankoop • taxaties
verkoop • hypotheek
verhuur • nieuwbouw

Sterk door Service!

Nassastraat 14
3601 BG Maarssen
0346 - 58 50 30

ritter@era.nl
www.eraritter.nl
 erarittermakelaardij
 @ERA_Ritter

